

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

Форма навчання: заочна
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему «Стратегічні напрями нарощування міжнародної
конкурентоспроможності економіки України»
(*назва теми*)

здобувача Тихоненко Яни Михайлівни
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: д.е.н., професор Цимбал Людмила Іванівна
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(niɔnuc)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Столярчук Я. М.

(nidnuc)

Київ 2025

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 94 сторінки, 10 таблиць, 14 рисунків, перелік джерел посилання з 61 найменувань, додатки.

«СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ НАРОЩУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»

(назва кваліфікаційної магістерської роботи)

Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність вітчизняної національної економіки.

Предметом дослідження є відносини, які виникають в процесі підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – визначення напрямів підвищення управління конкурентоспроможністю підприємства.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити сутність та основні характеристики конкурентоспроможності національної економіки;
- здійснити порівняльний аналіз факторів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- дослідити основні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки

Практичне значення отриманих результатів: практична значущість полягає у визначенні розвитку перспективних напрямів конкурентоспроможності для досліджуваного підприємства. Теоретична значущість даного дослідження полягає у дослідженні існуючих наукових підходів стосовно конкурентоспроможності підприємства.

Інформаційна база дослідження відображає узагальнений список праці провідних вітчизняних та зарубіжних спеціалістів у сфері дослідження конкурентоспроможності національної економіки, наукові публікації в наукових фахових виданнях та засобах масової інформації. Статистичну основу кваліфікаційної роботи склали: статистичні дані Державної Служби статистики.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи - 2024.

Рік захисту роботи - 2025.

Ключові слова: фінансовий аналіз, фінансові коефіцієнти, фінансова стійкість, ліквідність, рентабельність, фінансові результати, ділова та ринкова активність, конкурентоспроможність, національна економіка, оптимізація, дослідження, стратегічні напрямки, економічні умови, глобалізація, світові ринки, конкуренція, економічне зростання, експорт, українська продукція, розвиток перспективних напрямів конкурентоспроможності, дослідження, оцінка конкурентоспроможності, конкурентоспроможність національної економіки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	6
1.1 Сутність поняття «конкурентоспроможність економіки» та його ключові характеристики	6
1.2. Фактори забезпечення конкурентоспроможності економік країн	15
1.3. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	34
2.1. Тенденції ключових індикаторів конкурентоспроможності країн.....	34
2.2. Фактори лідерства країн на глобальному рівні та їх значимість	44
2.3. Місце України у сучасних оцінках конкурентоспроможності	54
РОЗДІЛ 3. ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ	65
3.1. Ідентифікація деструктивних чинників забезпечення конкурентоспроможності України	65
3.2. Інноваційне підґрунтя нарощування конкурентоспроможності України ..	75
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження стратегічних напрямів нарощування міжнародної конкурентоспроможності економіки України є надзвичайно високою з огляду на сучасні виклики та економічні умови. Україна перебуває у стані економічного розвитку в умовах глобалізації, що з одного боку відкриває нові можливості для інтеграції у світові ринки, а з іншого - створює значну конкуренцію з боку інших країн. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності є необхідним для забезпечення стійкого економічного зростання, залучення іноземних інвестицій та збільшення експорту української продукції, що сприятиме зміцненню економічної безпеки країни.

Зважаючи на світові економічні тенденції та потребу України в інтеграції до Європейського Союзу, розвиток стратегій, що допоможуть підвищити конкурентоспроможність, є першочерговим завданням. Також варто зазначити, що стратегічні напрями в цьому контексті охоплюють вдосконалення технологічного потенціалу, підвищення інноваційності, розвиток інфраструктури, оптимізацію законодавчих та регуляторних процесів. Розробка й реалізація таких стратегій дозволить зміцнити позиції України на міжнародному рівні, посилити її економічний вплив, а також сприятиме формуванню позитивного іміджу на світовій арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення спроможності національної економіки зробили такі українські науковці, як В. Алещенко, О. Амоша, О. Білоус, В. Будкен, І. Бураковський, І. Відоменко, Т. Гончар, Н. Гражевська, В. Дикань, Я. Жаліло, О. Кендюхов, Б. Квасюк, Д. Малащук, А. Мельник, А. Москвіна, В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Румянцева, В. Сіденко, Н. Татаренко, А. Філіпенко, О. Чепурна та інші.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених конкурентоспроможності національної економіки, визначення цієї категорії

різними авторами варіюється від мікро- до мегарівнів, що ускладнює подальший аналіз факторів її підвищення та вимагає додаткового поглибленого вивчення, особливо в умовах військового стану, та впливу різноманітних екзогенних факторів на конкурентоспроможність національної економіки в цілому.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності економіки України на сучасному етапі.

У рамках окресленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити сутність та основні характеристики конкурентоспроможності національної економіки;
- здійснити порівняльний аналіз факторів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки;
- дослідити основні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки;
- визначити тенденції ключових індикаторів конкурентоспроможності країн;
- виокремити фактори лідерства країн на глобальному рівні та їх значимість;
- дослідити місце України у сучасних оцінках конкурентоспроможності;
- ідентифікувати деструктивні чинники забезпечення конкурентоспроможності України;
- визначити інноваційне підґрунтя стосовно нарощування конкурентоспроможності України.

Об'єкт дослідження – міжнародна конкурентоспроможність економіки України.

Предмет дослідження – це сукупність економічних відносин, які виникають в процесі підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки України.

Методи дослідження. В ході дослідження в кваліфікаційній магістерській роботі застосовувалися загальні методи наукового пізнання та дослідження. До них відносяться: аналіз (для оцінки актуальних тенденцій конкурентоспроможності національної економіки.), узагальнення (з метою дослідження основних аспектів управління конкурентоспроможністю національної економіки), систематизація і групування, статистичне спостереження, математичні методи обробки інформації.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість даного дослідження полягає у дослідженні існуючих наукових підходів стосовно конкурентоспроможності підприємства. Практична значущість полягає у визначенні розвитку перспективних напрямів конкурентоспроможності для досліджуваного підприємства.

Інформаційна база дослідження відображає узагальнений список праці провідних вітчизняних та зарубіжних спеціалістів у сфері дослідження конкурентоспроможності національної економіки, наукові публікації в наукових фахових виданнях та засобах масової інформації. Статистичну основу кваліфікаційної роботи склали: статистичні дані Державної Служби статистики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Сутність поняття «конкурентоспроможність економіки» та його ключові характеристики

Тема конкурентоспроможності економіки займає важливе місце у сучасних економічних дослідженнях, оскільки вона безпосередньо впливає на рівень економічного розвитку країни, її позиції на міжнародній арені, а також здатність залучати інвестиції та розвивати національний потенціал. Поняття «конкурентоспроможність економіки» є багатогранним і охоплює широкий спектр факторів, які забезпечують здатність країни конкурувати на глобальному ринку. Його сутність може варіюватися залежно від об'єкта дослідження – від окремих товарів і послуг до галузей і національної економіки в цілому.

Вивчення конкурентоспроможності економіки дозволяє визначити сильні та слабкі сторони країни, сформулювати ефективні стратегії розвитку, які сприятимуть підвищенню її конкурентних переваг. Ключові характеристики цього поняття охоплюють економічну ефективність, інноваційний потенціал, якість управління, інфраструктурний розвиток та стійкість до зовнішніх викликів. Розуміння сутності конкурентоспроможності та її складових є важливим для розробки ефективних економічних політик, які забезпечать довгострокове зростання та стабільність національної економіки.

Деякі дослідники [1] вважають, що не існує універсального визначення конкурентоспроможності, оскільки це поняття потрібно розглядати у контексті конкретного об'єкта дослідження (продукту, послуги, компанії, галузі, регіону, країни). Тому залежно від обраного об'єкта аналізу (продукту, послуги,

підприємства, країни тощо) формується відповідне визначення конкурентоспроможності, яке відображає сутність і особливості даного явища. Таким чином, конкурентоспроможність є багаторівневою економічною категорією, що розглядається на таких рівнях:

- конкурентоспроможність продукту;
- конкурентоспроможність виробника;
- конкурентоспроможність галузі;
- конкурентоспроможність національної економіки, тобто країн.

Важливим аспектом є дослідження теоретичних підходів до визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства». В наступній таблиці 1.1 подано інформацію стосовно праць провідних вітчизняних та зарубіжних науковців в цій царині.

Таблиця 1.1. – Основні підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність економіки» або «конкурентоспроможність держави/країни»

Критерій класифікації	Види послуг у відповідності до даного критерію
Міжнародний інститут менеджменту (IMD) [2]	, конкурентоспроможність національної економіки – «сфера економічних знань, аналізує факти і політику, які формують здатність країни створювати і підтримувати умови, що забезпечують будівлю додаткової вартості з боку підприємств і більш високий рівень добробуту населення»
М. Портер [3]	конкурентоспроможність країни як «...продуктивність використання ресурсів, що виражається у вартості віддачі від одиниці праці або капіталу: головна визначальна риса рівня життя в країні, оскільки в ній – основне джерело доходу на душу населення»
Комісія з промислової конкурентоспроможності при президентів США [4]	конкурентоспроможність національної економіки- «можливість країни в умовах вільного і справедливого ринку виробляти товари і послуги, які відповідають вимогам світових ринків за одночасного збереження або підвищенні реальних доходів своїх громадян»
WEF [5]	конкурентоспроможність національної економіки певної країни можна розглядати як “суму” конкурентоспроможностей національних підприємств-експортерів на світовому ринку
Квасюк Б. Є.[6]	конкурентоспроможність країни є ні чим іншим, як сукупністю притаманних конкретній національній економіці факторів, здатних забезпечити пропозицію товарів та послуг, які виготовлені за умов застосування новітніх технологій, вільного справедливого ринку, зростання доходів населення

Синюченко [7]	конкурентоспроможність країни на національному ринку (національна конкурентоспроможність у ринковій системі) – це здатність національної економіки виробляти і споживати товари і послуги в умовах конкуренції з товарами і послугами, виробленими в інших країнах, а результатом конкуренції повинно бути зростання рівня життя населення за дотримання міжнародних екологічних стандартів.
А.Ф. Мельник [8]	конкурентоспроможність національної економіки як можливість економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка проявляється у значному суспільному ефекті.
Л. Антонюк [9]	конкурентоспроможність як «здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом, інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення» [1, с. 7].
Я. Б. Базилук [10]	узагальнює і розширює визначення конкурентоспроможності національної економіки як економічної категорії, яка характеризує стан суспільних відносин у державі щодо формування та реалізації економічної політики, для забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адекватного до змін світової кон'юнктури та зростаючого попиту населення на основі досягнення кращих, ніж у конкурентів соціально-економічних параметрів

Джерело: складено автором на основі робіт вказаних вчених

1. Забезпечення добробуту населення: Усі визначення відзначають зв'язок між конкурентоспроможністю та рівнем добробуту громадян. Це особливо видно у визначеннях Міжнародного інституту менеджменту та Комісії з промислової конкурентоспроможності при президентів США, де конкурентоспроможність пов'язана зі зростанням реальних доходів населення.

2. Відкритість до міжнародної конкуренції: Визначення М. Синюченка та А. Мельника наголошують на здатності країни конкурувати в умовах глобальної ринкової системи, підтримуючи відкритість економіки.

3. Інтеграція публічного та приватного секторів: У деяких визначеннях (наприклад, з WEF) конкурентоспроможність розглядається як

результат злагодженої роботи приватного й публічного секторів, що створює умови для конкурентоспроможності країни загалом.

Відмінні риси:

1. Рівень деталізації: Різні визначення мають різний рівень деталізації, деякі з них фокусуються на загальному аспекті конкурентоспроможності, як-от визначення М. Портера, в якому увага приділяється продуктивності, тоді як інші, наприклад, визначення М. Синюченка та А. Мельника а, підкреслюють екологічні стандарти та специфіку національного ринку.

2. Акцент на окремих аспектах конкурентоспроможності: Наприклад, Комісія з промислової конкурентоспроможності акцентує на виробництві товарів і послуг, які відповідають міжнародним стандартам якості. У свою чергу, М. Синюченко зосереджується на рівні доходів і заробітної плати, як індикаторах конкурентоспроможності.

3. Розширення на соціально-економічну оптимальність: Деякі дослідники, такі як А.Ф. Мельник, розглядають конкурентоспроможність економіки як здатність забезпечувати соціально-економічну оптимальність навіть в умовах зовнішніх та внутрішніх впливів, що підкреслює стійкість національної економічної системи до викликів.

4. Розширений підхід до сфери застосування: Наприклад, визначення Міжнародного інституту менеджменту охоплює як економічні знання, так і аналіз політики, що формує економічні умови для розвитку конкурентоспроможності. Це визначення відрізняється ширшим охопленням порівняно з іншими, орієнтованими переважно на економічні показники.

Конкурентоспроможність національної економіки ґрунтується на низці ключових характеристик, які визначають її здатність досягати високого рівня ефективності та стійкості в умовах глобальної конкуренції. Однією з основних характеристик є продуктивність і ефективність використання ресурсів, що дозволяє економіці генерувати додану вартість і підтримувати конкурентоспроможність на світовому ринку. Інноваційний потенціал також

відіграє важливу роль, оскільки здатність до впровадження нових технологій і адаптації до швидких змін на ринку забезпечує довгострокову конкурентну перевагу країни.

Розвинена інфраструктура є фундаментом для функціонування економіки, включаючи транспортні мережі, енергетичні системи та цифрову інфраструктуру, що полегшує торгівлю й залучення інвестицій. Інституційна ефективність, яка охоплює стабільність правової системи, прозорість державних інституцій та рівень бюрократії, створює сприятливі умови для ведення бізнесу, що також посилює позиції країни на міжнародній арені.

Якість людського капіталу – освіта, кваліфікація та здоров'я населення – є ще однією визначальною складовою, оскільки кваліфіковані працівники можуть підвищувати продуктивність та швидко адаптуватися до нових технологій. Макроекономічна стабільність, яка включає контроль над інфляцією, стабільність національної валюти та збалансованість бюджету, створює передбачуване середовище для бізнесу та інвестицій.

Гнучкість економіки до змін на глобальному ринку є надзвичайно важливою характеристикою, оскільки вона дозволяє швидко реагувати на зовнішні виклики, такі як коливання цін на ресурси чи зміни в попиті. У сучасних умовах екологічна стійкість також стає невід'ємною складовою конкурентоспроможності, адже дотримання екологічних норм не тільки підвищує репутацію країни, але й сприяє підтриманню стабільних міжнародних відносин.

Конкурентоспроможність національної економіки є найбільш загальною та інтегральною характеристикою, що формується на базовому рівні та поступово зростає із посиленням конкурентних позицій окремих суб'єктів господарювання, галузей, секторів та регіональних економічних комплексів. Вона також забезпечується у функціонально-структурному аспекті. Проте, розвиток теоретико-методичних підходів до дослідження конкурентоспроможності не завжди передбачав таке широке розуміння. Спочатку конкурентоспроможність національної економіки розглядалася

більш вузько – як одна з внутрішніх складових, зокрема як торговельна конкурентоспроможність, що відображала участь країни у світовій торгівлі, обсяги її зовнішньоторговельних операцій та частку на глобальних ринках товарів і послуг (Рисунок 1.2).

Рис. 1.2 Концептуальна декомпозиція конкурентоспроможності національної економіки

Джерело: [11, с. 150]

Таким чином, конкурентоспроможність національної економіки є комплексним показником, який включає економічну ефективність, інноваційність, інфраструктурний розвиток, інституційну надійність, якість людського капіталу, макроекономічну стабільність, адаптивність до зовнішніх змін і екологічну відповідальність.

На основі аналізу сутності національної конкурентоспроможності країни можна виділити кілька ключових характеристик, що формують цю концепцію. По-перше, конкурентоспроможність є динамічним і об'єктивним процесом, який відображає безперервний розвиток економічної системи. Вона вимагає постійного моніторингу та підтримки через реалізацію державної

політики, адаптацію корпоративних стратегій і впровадження коригувальних заходів, спрямованих на забезпечення стійкого економічного зростання.

По-друге, рівень національної конкурентоспроможності тісно пов'язаний із конкурентоспроможністю компаній, що функціонують у країні, та їхньою здатністю виробляти товари й послуги, які користуються попитом як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Ефективність цього процесу залежить від здатності економічних інститутів створювати сприятливі умови для бізнесу та від спроможності компаній і галузей використовувати ці умови для утримання й розширення конкурентних переваг.

По-третє, міжнародна конкурентоспроможність розглядається як центральна проблема економічної політики, що безпосередньо впливає на рівень життя населення й суспільний добробут. Основною метою підвищення конкурентоспроможності є забезпечення високого рівня соціального розвитку, стабільних темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі, а також підтримка соціально-політичної стабільності. По-четверте, сучасні концепції підвищення конкурентоспроможності орієнтуються на інноваційну здатність країни, її науково-технічний потенціал та ефективність використання ресурсів. Збереження чи зростання ринкової частки в стратегічних товарних категоріях, створення нових високотехнологічних ніш є ключовими цілями на міжнародному ринку. Усі зазначені характеристики повинні розглядатися у взаємозв'язку та динаміці, з урахуванням конкретних показників, які дозволяють оцінити рівень конкурентоспроможності країни [12, с. 147].

Протягом наукових дискусій навколо проблематики конкурентоспроможності національної економіки було розроблено значну кількість теорій та теоретико-методичних підходів, які сприяли формуванню сучасного розуміння цього поняття. Зокрема, теорія конкурентних переваг М. Портера акцентує увагу на використанні існуючих та набутих переваг у процесі конкурентної боротьби. Теорія конкуренції за майбутнє Г. Хемела та К. К. Прахалада робить акцент на забезпеченні конкурентоспроможності через закладення сьогоднішніх чинників, які визначатимуть переваги у майбутньому.

Концепція «ціннісних дисциплін» М. Трейсі та Ф. Вірсеми підкреслює важливість створення цінностей, які відповідають запитам споживачів, тоді як модель «Balanced Scorecard» Р. Каплана і Д. Нортон пропонує оцінювати конкурентоспроможність через збалансовану систему індикаторів [13, с. 170].

Інші концепції, такі як теорія екосистем та коеволюції Дж. Ф. Мура, наголошують на важливості створення інтегрованої системи взаємодії постачальників і споживачів, а концепція співконкуренції А. М. Бранденбургера і Б. Дж. Нейлбаффа пропонує переосмислити конкурентоспроможність через взаємовигідну співпрацю з партнерами. Концепція міграції цінності та капіталу А. Сливотські виділяє здатність країни розуміти й своєчасно реалізовувати свої національні переваги [13, с. 170].

Ці теорії та концепції відображають сучасні тенденції у трактуванні конкурентоспроможності, підкреслюючи її багатовимірність і динамічність. Вони дозволяють не лише уточнити сутнісні характеристики поняття, але й формувати стратегічні підходи до підвищення конкурентоспроможності національного господарства в умовах глобалізації та швидких економічних змін.

Таблиця 1.2 – Класифікація наукових підходів щодо сутнісного трактування конкурентоспроможності національної економіки та її основних чинників

Класифікація	Автори	Основні характеристики
За функціональними концепціями	Д. Рікардо, Б. Баласса, П. Харріс, Дж. Хюстон, Д. Бальто, М. Лейн, М. Маркуссен, С. Гадельш, Кв. Л. Нінх, А. Шимке, Т. Бреннер, Й. Лей, Ф. Лін, Й. Лін,	- Цінова/нецінова - Трудова, ресурсна - Торгова - Виробнича - Інвестиційна - Інноваційна - Інтелектуальна
За теоріями конкуренції	М. Портер, Г. Хемел, К. Прахалад, М. Трейсі, Ф. Вірсема, Р. Каплан, Д. Нортон, Дж. Мур, А. Бранденбургер, Б. Нейлбафф, А. Сливотські, У. Чан Кім, Р. Моборн	- Конкурентні переваги (теорія конкурентних переваг) - Інтелектуальне лідерство (теорія конкуренції за майбутнє) - Створення цінностей для споживача (концепція ціннісних дисциплін) - Збалансована система параметрів (показників) - Партнерство постачальників та

		споживачів (теорія екосистем та коеволюції) - Співпраця конкурентів (теорія співконкуренції) - Балансування переваг відносно можливостей (концепція міграції цінності і капіталу) - Створення нових ринкових ніш (концепція блакитного океану)
За характером аналізування	А. Сміт, М. Портер, Ф. Хаск, А. Юданов, К. Макконнелл, С. Брю, Ф. Шерер, Дж. Мейсон, Д. Росс	- Поведінкова - Структурна - Функціональна - Комплексна
За етимологією конкурентоспроможності	В. Стівенсон, А. Воронкова, Ю. Іванов, М. Кизим, В. Коршунов, О. Власюк, А. Мокій та ін.	- Стійкість економічної системи - Конкурентні переваги - Гнучкість, адаптація до середовища - Здатність виготовляти і реалізувати - Використання конкурентних переваг
За часовими характеристиками	А. Томпсон, Д. Робінсон, О. Шипшико, Л. Шевченко, А. Міщенко, О. Кузьмін та ін.	- Поточна - Оперативно-перспективна - Стратегічно-перспективна

Джерело: [13, с. 169]

Окрім розглянутих функціональних концепцій, у науковій літературі конкурентоспроможність аналізується також із точки зору характеру її оцінювання. Наприклад, погляди А. Сміта та М. Портера можна віднести до поведінкового підходу, оскільки конкуренція та конкурентні позиції в їхніх роботах розглядалися крізь призму наслідків зіткнення і боротьби на ринку.

На основі аналізу сутності поняття «конкурентоспроможність економіки» можна зробити висновок, що це багатогранна економічна категорія, яка охоплює широкий спектр факторів та умов, що визначають здатність країни ефективно конкурувати на міжнародному ринку. Конкурентоспроможність є інтегральним показником, який включає продуктивність використання ресурсів, інноваційний потенціал, якість управління, інституційну ефективність, а також рівень макроекономічної стабільності та інфраструктурного розвитку. Важливим аспектом є те, що конкурентоспроможність слугує основою для економічного зростання,

підвищення добробуту населення і зміцнення позицій країни у глобальній економіці.

Крім того, конкурентоспроможність економіки є динамічним процесом, який потребує постійного моніторингу та адаптації до змін зовнішнього середовища. Різні теоретичні підходи до її розуміння та оцінки наголошують на важливості як традиційних ресурсних факторів, так і сучасних інноваційно-інформаційних компонентів. Гнучкість економіки, здатність реагувати на виклики глобалізації та використання внутрішнього потенціалу є ключовими характеристиками, які визначають конкурентоспроможність країни. Таким чином, формування і підтримка конкурентоспроможності вимагає системного підходу, спрямованого на оптимізацію всіх аспектів економічної діяльності.

1.2. Фактори забезпечення конкурентоспроможності економік країн

Конкурентоспроможність національної економіки є ключовим чинником її розвитку та інтеграції у глобальний економічний простір. У сучасному світі вона визначається здатністю країни ефективно використовувати наявні ресурси, створювати інновації та забезпечувати стабільність економічних процесів. Успішні держави демонструють високий рівень адаптивності до змін глобального середовища, синергію між макроекономічними та мікроекономічними факторами, а також стійкість до викликів, пов'язаних з економічною і політичною нестабільністю. Рівень конкурентоспроможності напряду впливає на соціально-економічний добробут громадян та позицію країни на міжнародній арені.

Оцінка та порівняння факторів, що формують конкурентоспроможність економіки, дозволяє визначити сильні та слабкі сторони різних країн. Це сприяє розробці ефективних стратегій економічного зростання, які враховують унікальні особливості кожної держави. У даному дослідженні особливу увагу

приділено аналізу таких чинників, як ресурсний і трудовий потенціали, стан ринкової інфраструктури, макроекономічна стабільність, рівень відкритості економіки та інноваційна активність. Порівняльний підхід дозволяє виявити найкращі практики та окреслити напрями вдосконалення економічної політики в контексті забезпечення глобальної конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність визначається сукупністю факторів, які створюють сприятливі умови для її досягнення. У період індустріальної економіки основою добробуту держави були її природні ресурси та географічне положення, що сприяло стрімкому економічному розвитку. Згодом, із розвитком індустріальної економіки, почали відігравати важливу роль інновації та підвищення продуктивності. У сучасній постіндустріальній економіці ключовими чинниками конкурентоспроможності є технологічний прогрес і розширення мережевої взаємодії. Особливу увагу приділяють інформаційно-комунікаційним технологіям, які сприяють формуванню та розвитку єдиного інформаційного простору [14].

Конкурентоспроможність формується під впливом таких факторів, як економічні та культурні особливості різних країн. У традиційному розумінні основними чинниками конкурентоспроможності держави вважалися наявність природних ресурсів і дешева робоча сила. Однак у сучасних умовах їх значення для формування конкурентних переваг, особливо довгострокових, поступово зменшується.

Це пояснюється тим, що така стратегія не здатна забезпечити високий рівень соціального добробуту. Натомість у сучасному світі все більшої ваги набувають фактори інноваційно-інформаційно-технологічного характеру, які стають основою для забезпечення стійкої конкурентоспроможності.

Поряд із традиційними факторами, що формують національну конкурентоспроможність, такими як ресурсний і трудовий потенціали, рівень забезпеченості капіталом і розвиток ринкової інфраструктури, важливу роль відіграє стан макроекономічного середовища (Рис. 1.3.). Його стабільність сприяє стійкості національної економіки, а отже, і її конкурентоздатності.

Серед факторів забезпечення конкурентоспроможності країни виділяють також її історичний досвід, рівень відкритості економіки, політичну ситуацію, ступінь незалежності від зовнішньої політики, стійкість до змін світових ринків, динаміку реального курсу національної валюти та інші показники, що тією чи іншою мірою впливають на економічний стан країни.

Рисунок 1.3. – Багаторівневість факторів формування конкурентоспроможності

Джерело: [15]

Глобалізаційні процеси світу значно вплинули на формування факторів конкурентоспроможності. Динамічний, непередбачуваний та часом хаотичний сучасний світ зумовлює значні зміни в системі конкурентних переваг. На передній план виходять інноваційність, залучення досягнень науково-технічного прогресу та людський потенціал як основні чинники високих конкурентних позицій країни.

Зокрема, інновації сьогодні є ключовим фактором конкурентоспроможності, адже вони забезпечують набагато вищу віддачу, ніж просто збільшення ресурсів [16, с. 6]. Посилити цей ефект допомагають технології. Досвід багатьох країн свідчить, що основою національної конкурентоспроможності є розвинена технологічна база, яка трансформує виробничі процеси, дозволяючи створювати продукцію вищої якості та привабливості. Особливе значення мають інформаційно-комунікаційні технології, які надали фірмам мобільність і гнучкість, а також зробили час і доступність інформації важливими елементами успішного розвитку країни.

У цих умовах зростає і цінність людського капіталу. Освітній рівень та професійна кваліфікація населення визначають здатність країни до створення інновацій та підвищення продуктивності праці. Однак, не менш важливо створювати умови, що стимулюють талановитих працівників залишатися в країні.

Аналіз усіх цих факторів дозволяє виділити ще один важливий чинник конкурентоспроможності – інституційний. Діяльність держави, науково-дослідних установ і транснаціональних компаній може як посилювати позитивний ефект від перелічених вище чинників через формування відповідного середовища, так і знижувати його через неефективність власних дій.

Це особливо стосується підприємництва. Високі адміністративні бар'єри та несприятливі умови для бізнесу суттєво обмежують підприємницьку активність у країні, що призводить до втрати конкурентних переваг та послаблення позицій на світовому ринку.

Серед основних чинників, які впливають на рівень конкурентоспроможності, ключове значення має продуктивність праці. Вона завжди відігравала вирішальну роль як у конкурентній боротьбі між підприємствами, так і на міждержавному рівні. Продуктивність безпосередньо визначає здатність держави підтримувати високий рівень доходів, а також значною мірою впливає на обсяги інвестицій, що є одним із ключових

елементів, які формують потенціал економічного зростання. Не менш важливим фактором національної конкурентоспроможності є стан макроекономічного середовища. Економічне зростання неможливе без стабільності на макроекономічному рівні.

Тривалий бюджетний дефіцит обмежує здатність уряду ефективно реагувати на економічні цикли, а нестабільна інфляція ускладнює роботу компаній. Функціонування економіки також неможливе без сучасної та комплексної інфраструктури, яка є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності держави. Розвинена інфраструктура зменшує негативний вплив географічної віддаленості регіонів, інтегрує національний ринок із міжнародними, сприяючи зниженню витрат на переміщення товарів і послуг. Якість і диверсифікація інфраструктури також стимулюють економічний розвиток.

До додаткових факторів, які сприяють конкурентоспроможності країни, належать її відносна стійкість до коливань на світових ринках, незалежність від політичного впливу інших держав тощо.

Усі перелічені фактори є ключовими для забезпечення конкурентоспроможності та економічного зростання країни, і вони тісно взаємопов'язані між собою. Наприклад, якість людського капіталу значною мірою впливає на інноваційний розвиток виробництва. Водночас підвищення професійної майстерності можливе лише за умови функціонування належних інституцій і покращення якості освіти, що забезпечується соціально орієнтованою державною політикою. Опишемо детально кожен із них.

Трудовий потенціал є ключовим елементом базових факторів національної конкурентоспроможності. Він включає кількість та якість робочої сили, рівень її кваліфікації, мобільність і здатність адаптуватися до змінних умов економіки. Висококваліфікована робоча сила сприяє впровадженню інновацій, підвищенню продуктивності праці та ефективному використанню ресурсів. Сучасні економіки вимагають не лише фізичної праці,

а й високого рівня професійної підготовки, що забезпечує конкурентну перевагу на глобальному ринку.

Рисунок 1.4. – Система факторів формування конкурентоспроможності країни

Джерело: [17]

У країнах із розвиненим трудовим потенціалом створюються умови для активного залучення інвестицій та формування нових виробництв. Водночас недоліки у розвитку цього фактору, такі як низький рівень освіти чи відтік кваліфікованих кадрів за кордон, можуть суттєво послаблювати конкурентні позиції країни. Підвищення якості трудового потенціалу вимагає інвестицій у систему освіти, професійне навчання та програми підвищення кваліфікації [18].

Ресурсний потенціал охоплює природні ресурси країни, їхній обсяг, якість та доступність. Економіки, які мають значний ресурсний потенціал,

можуть отримувати прибутки від експорту сировини, що забезпечує початкову конкурентну перевагу. Наприклад, наявність корисних копалин, енергоресурсів або родючих земель створює фундамент для розвитку промисловості, аграрного сектору та енергетики.

Однак залежність від природних ресурсів має і зворотний бік. Ресурсна орієнтованість економіки може призводити до "сировинного прокляття", коли розвиток інших секторів занедбується. Для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності необхідно інвестувати у раціональне використання ресурсів, розвиток технологій їх обробки та диверсифікацію економіки.

Забезпеченість капіталом визначає здатність країни залучати фінансові ресурси для розвитку національної економіки. Наявність капіталу є основою для інвестицій у виробничі потужності, інфраструктуру, технології та інновації. Достатній обсяг внутрішніх і зовнішніх інвестицій сприяє розширенню бізнесу, створенню робочих місць та зростанню економічного потенціалу.

Недостатність капіталу обмежує можливості економічного зростання, особливо у країнах із низьким рівнем доходів. Забезпечення доступу до фінансових ресурсів потребує ефективної банківської системи, прозорості ринку капіталу та сприятливих умов для інвесторів. Це дозволяє підтримувати економічну стабільність і стимулювати довгострокове зростання.

Макросередовище охоплює загальні економічні умови, включаючи рівень інфляції, макроекономічну стабільність, державний борг та ефективність економічної політики. Стабільне макросередовище сприяє залученню інвестицій, розвитку бізнесу та підтримці довіри до національної економіки. Макроекономічна стабільність є основою для стійкого економічного зростання [19, с. 25].

Водночас нестабільне макросередовище, наприклад, через високий рівень інфляції чи значний бюджетний дефіцит, створює ризики для бізнесу та інвесторів. Для покращення цього фактора країни мають проводити

збалансовану фінансову та монетарну політику, спрямовану на забезпечення економічної стійкості та передбачуваності.

Розвинена інфраструктура є важливим базовим фактором, який забезпечує зручність і ефективність транспортних, енергетичних, комунікаційних та інших взаємозв'язків у країні. Інфраструктура є основою для функціонування бізнесу, оскільки полегшує доступ до ринків, знижує витрати на логістику та покращує якість обслуговування.

Якщо говорити про вирішальні фактори забезпечення національної конкурентоспроможності, то на сучасному етапі вони відіграють вкрай релевантну роль.

Технології. Використання передових технологій є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності. Технології сприяють підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат і створенню нових продуктів і послуг. Високий рівень технологічного розвитку дозволяє країнам посилювати свої позиції у високотехнологічних галузях і залучати інвестиції.

Водночас недостатній рівень технологічного розвитку може перешкоджати ефективній інтеграції в глобальну економіку. Тому для підвищення конкурентоспроможності необхідно активно інвестувати в наукові дослідження, впровадження технологій у виробництво та створення умов для технологічних стартапів.

Інновації визначають здатність країни до створення нових знань, технологій і продуктів. Високий рівень інноваційної діяльності є важливим джерелом конкурентних переваг, оскільки дозволяє країнам адаптуватися до змін ринкового середовища та випереджати конкурентів.

Недостатність інноваційного потенціалу обмежує можливості для зростання та розвитку економіки. Для стимулювання інновацій важливо розвивати науково-дослідну базу, забезпечувати фінансування досліджень і створювати сприятливе середовище для співпраці між наукою, бізнесом і урядом.

Забезпеченість людським капіталом. Людський капітал є ключовим ресурсом, який визначає здатність країни досягати високого рівня економічного розвитку. Освіченість населення, рівень кваліфікації та доступ до сучасної освіти сприяють формуванню інноваційного середовища та ефективному використанню ресурсів.

Низький рівень забезпеченості людським капіталом обмежує конкурентоспроможність країни. Для подолання цього виклику необхідно інвестувати в систему освіти, створювати програми перепідготовки кадрів і підтримувати розвиток талантів, орієнтованих на інновації.

Інституційне середовище відіграє важливу роль у формуванні сприятливого бізнес-клімату та економічної стабільності. Прозорість правових норм, захист прав власності, ефективна боротьба з корупцією і стабільність державного управління є важливими складовими цього фактора.

Неефективність інституційного середовища може стати значною перешкодою для залучення інвестицій і розвитку бізнесу. Для покращення цього фактора необхідно забезпечувати верховенство права, зменшувати адміністративні бар'єри та стимулювати розвиток інституцій, орієнтованих на підтримку підприємництва та інновацій [20, с. 78].

Як висновок слід відзначити, що дослідження нами основних факторів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки дало нам змогу виокремити їх вплив на її рівень. Здійснений аналіз показав, що рівень конкурентоспроможності національної економіки залежить від багатьох факторів, і на різних рівнях вони мають відповідно різний вплив. Також, нами було визначено традиційні та вирішальні фактори забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, до яких ми відповідно віднесли: трудовий потенціал; ресурсний потенціал; рівень забезпечення капіталом; макросередовище; розвинену інфраструктуру з однієї сторони та технології; інновації; забезпеченість людським капіталом та інституційне середовище з іншої сторони. Важливість даних факторів полягає в їх

сукупному впливі на кінцевий рівень конкурентоспроможності національної економіки та подальше її зростання.

Таким чином, для підвищення рівня конкурентоспроможності країни необхідно забезпечити комплексний підхід, що враховує збалансоване поєднання базових і сучасних факторів. Особлива увага має приділятися інноваціям та технологічному розвитку, які стають основою довгострокової економічної стійкості та глобального лідерства.

1.3. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки

Разом із різноманітністю трактувань поняття «конкурентоспроможність країн» у теорії та практиці були запропоновані різні підходи до її оцінки, які формувалися під впливом розвитку економічної теорії та вдосконалення систем статистичного збору й обробки даних по країнах світу, а також обчислювальних систем. Загалом можна виділити чотири основні етапи еволюції методології оцінки конкурентоспроможності країн.

- I етап (1960-ті роки, Р. Фармер, Б. Річмен): упровадження матричного підходу для ранжування країн за рівнем їх конкурентоспроможності.
- II етап (1970–1980-ті роки, Європейський форум із розвитку менеджменту): використання факторного підходу для аналізу відносних позицій країн у світовій економіці, який включав угруповання широкого спектра статистичних показників, у тому числі галузевих даних і експертних оцінок факторів.
- III етап (1980–1990-ті роки, Всесвітній економічний форум, Міжнародний форум із розвитку менеджменту): впровадження індексного підходу до оцінки конкурентоспроможності, що ґрунтується як на

статистичних даних, так і на результатах опитувань. Цей підхід враховував значну кількість макроекономічних, соціально-політичних, юридичних показників, а також інших глобальних індексів.

- IV етап (з початку XXI століття, Корейський інститут дослідження промислової політики (КІДПП)): застосування емпіричних методів для відбору показників і визначення важливості факторів конкурентоспроможності [21].

Таким чином, конкурентоспроможність національної економіки залежить від комплексної системи чинників, що суттєво ускладнює її оцінку. У процесі формування цього поняття як наукової категорії було розроблено низку підходів до аналізу здатності країни до конкуренції, які умовно можна поділити на три основні напрями (рис. 1.5.)

Рисунок 1.5. – Основні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки

Джерело: [22]

- Ресурсний підхід: базується на вивченні наявних технологій, обсягів капіталу для внутрішніх і зовнішніх інвестицій, чисельності та кваліфікації трудових ресурсів, а також економіко-географічного положення країни.

- Факторний підхід: дає змогу оцінити динаміку позицій країни на світових ринках під впливом основних факторів економічного зростання.

- Рейтинговий підхід: забезпечує інтегральну оцінку стану економіки за допомогою сукупності показників [23].

Ресурсний підхід до оцінки національної конкурентоспроможності ґрунтується на аналізі природних, трудових та інших матеріальних ресурсів, доступних у межах країни. Він акцентує увагу на кількості, якості та економічній доступності таких ресурсів, як корисні копалини, земля, водні ресурси, а також на рівні забезпеченості дешевою робочою силою. У межах цього підходу вважається, що багатство природних ресурсів та їх раціональне використання можуть створювати значні конкурентні переваги, особливо для країн із низьким рівнем економічного розвитку. Географічне розташування також відіграє важливу роль, оскільки визначає доступність ресурсів, вартість їх транспортування та можливості для міжнародної торгівлі.

Особливістю ресурсного підходу є орієнтація на експорт сировини, що робить економіку чутливою до коливань світових цін. Крім того, така модель часто супроводжується недостатньою увагою до інноваційних процесів і технологічного розвитку. Висока залежність від сировинних ресурсів може знижувати мотивацію до диверсифікації економіки, що обмежує можливості для довгострокового економічного зростання. Унаслідок цього країни, що застосовують переважно ресурсний підхід, ризикують опинитися в ситуації, коли розвиток високотехнологічних галузей залишається на низькому рівні, а соціально-економічна стабільність залежить від нестабільних зовнішніх ринків.

Незважаючи на значущість ресурсів для формування національної конкурентоспроможності, сучасні тенденції світової економіки вказують на необхідність переходу до інноваційно-інформаційної моделі. Використання ресурсного підходу є ефективним на початкових етапах економічного розвитку, однак для забезпечення стійкої конкурентоспроможності країна має інвестувати в розвиток інфраструктури, науку, технології та людський капітал. Такий перехід дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані зі сировинною залежністю, та закласти основи для довготривалого економічного прогресу.

Факторний підхід до оцінки національної конкурентоспроможності базується на аналізі сукупності чинників, які впливають на економічний розвиток країни та її здатність конкурувати на світовому ринку. До таких чинників належать природні ресурси, трудовий потенціал, капітал, інфраструктура, технології, освіта, а також політична та економічна стабільність. Цей підхід передбачає оцінку взаємодії різних факторів і їхнього внеску в досягнення конкурентних переваг. У межах факторного підходу конкурентоспроможність розглядається як результат комбінації базових (ресурси, праця) та розвинутих (інновації, інфраструктура) чинників [25].

Особливістю факторного підходу є визнання значущості як традиційних, так і сучасних елементів економічної системи. На початкових етапах розвитку економіки країни основну роль відіграють базові фактори, такі як наявність природних ресурсів і дешева робоча сила. Проте, зі зростанням економіки та ускладненням ринкових умов, більшого значення набувають складніші фактори, зокрема технологічний прогрес, рівень освіти, якість інфраструктури та інституційна стабільність. Важливо, що факторний підхід враховує взаємозалежність між цими елементами, акцентуючи на необхідності їхньої збалансованості для забезпечення стійкого економічного зростання.

Застосування факторного підходу дозволяє здійснити комплексну оцінку конкурентоспроможності країни, визначивши її сильні сторони та проблемні аспекти. Цей підхід є особливо актуальним у сучасних умовах, коли інтеграція світових ринків вимагає від держав підвищення ефективності використання власних ресурсів та адаптації до нових викликів. У результаті, основою для забезпечення довгострокових конкурентних переваг стає не лише оптимізація базових факторів, але й розвиток інноваційної складової, інфраструктури та людського капіталу.

Рейтинговий підхід до оцінки національної конкурентоспроможності базується на використанні спеціалізованих індексів і рейтингів, що дозволяють порівнювати країни за ключовими економічними, соціальними та

інституційними показниками. Цей підхід охоплює широкий спектр параметрів, зокрема економічну стабільність, якість інфраструктури, рівень інновацій, ефективність державного управління, умови для ведення бізнесу тощо. Найбільш відомими рейтингами, які застосовуються в межах цього підходу, є Глобальний індекс конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку та Індекс економічної свободи [26, с. 420].

Особливістю рейтингового підходу є його здатність надати комплексну та стандартизовану оцінку конкурентоспроможності країн у глобальному контексті. Рейтинги дозволяють ідентифікувати сильні та слабкі сторони економіки, визначити напрями, які потребують вдосконалення, а також порівнювати досягнення окремих держав із конкурентами. Основна увага приділяється не лише фактичним показникам, але й структурним характеристикам, таким як якість інституційної системи, рівень корупції та здатність уряду забезпечувати сприятливе бізнес-середовище.

Рейтинговий підхід має практичну цінність для розробки стратегій економічного розвитку та залучення інвестицій. Завдяки порівнянню позицій країни у міжнародних рейтингах із іншими державами, уряди отримують інструменти для оцінки ефективності своїх політик і виявлення критичних зон розвитку. Однак важливо зазначити, що результати рейтингів часто залежать від методології оцінювання, тому вони можуть не завжди точно відображати реальну конкурентоспроможність, а натомість слугують індикатором для подальшого аналізу й прийняття рішень.

Якщо досліджувати певні практичні аспекти, то саме останньому методу дослідники здебільшого надають перевагу. Він дозволяє створювати відповідні рейтинги. Цей підхід є найбільш комплексним і охоплює всі аспекти, що впливають на конкурентоспроможність національної економіки.

Одним із найефективніших інструментів оцінки конкурентоздатності держави є аналіз її позицій у глобальних рейтингах конкурентоспроможності. Це дає можливість визначити поточний стан країни відносно інших,

виокремити сильні та слабкі сторони економіки, а також визначити напрями для зміцнення конкурентних переваг.

Останнім часом з'являється дедалі більше інформації про ранжування країн світу на основі різних індексів. Ці індекси враховують такі аспекти, як бізнес-клімат, рівень економічної свободи, ефективність державного управління, ступінь інтеграції в глобальну економіку, рівень розвитку людського капіталу, рівень корупції та інші чинники, що суттєво впливають на загальну конкурентоспроможність національної економіки.

До 2020 року найпоширенішим інструментом оцінки конкурентоспроможності був Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitive Index, GCI), який щорічно розраховувався за методикою Всесвітнього економічного форуму (WEF) починаючи з 2004 року. Цей інтегральний показник базувався на аналізі 98 індикаторів, згрупованих у 12 ключових компонентів: інститути, інфраструктура, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), макроекономічна стабільність, здоров'я, навички, ринок товарів, ринок праці, фінансова система, розмір ринку, динамічність бізнесу та інноваційний потенціал [27].

Крім загального рейтингу, для кожної країни окремо визначалися позиції за кожною групою показників та всіма 98 індикаторами, що дозволяло здійснювати детальний аналіз сильних і слабких сторін економіки. Ця багатовимірна структура GCI надавала урядам, бізнесу та дослідникам цінну інформацію для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності.

У 2020 році Всесвітній економічний форум припинив складання рейтингів глобального Індексу конкурентоспроможності. Це рішення було зумовлено змінами у світовій економіці та необхідністю адаптації методології до нових викликів, таких як глобальна пандемія та пов'язані з нею економічні і соціальні трансформації.

Розрахунок Індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) мав значне практичне значення, оскільки аналіз його складових дозволяв кожній країні ідентифікувати ключові проблеми в економічній політиці та визначати

основні перешкоди для економічного розвитку. Це сприяло розробці ефективних стратегій для усунення виявлених недоліків і підвищення конкурентних переваг на глобальному ринку.

Окрім GCI, для оцінки конкурентоспроможності національних економік використовуються різноманітні рейтинги, які охоплюють різні аспекти їхнього розвитку. Одним із таких важливих інструментів є Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), який щорічно з 2007 року публікується Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). Цей індекс дозволяє оцінити рівень інноваційної діяльності країн, порівнюючи їх за широким спектром показників.

Глобальний індекс інновацій охоплює 82 змінні, що детально характеризують інноваційний розвиток країн, і об'єднується в сім ключових компонентів: державні інституції, людський капітал і наука, інфраструктура, ринкові умови, бізнес-середовище, результати використання знань і технологій, а також результати творчої діяльності. Завдяки такій структурі цей індекс надає цінну інформацію для оцінки потенціалу країн у сфері інноваційного розвитку та формування політик, спрямованих на стимулювання інноваційної активності.

Рівень інноваційної діяльності в країні також вимірюється за допомогою Індексу інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index). Цей індекс базується на комплексному аналізі семи ключових факторів, що відображають інноваційний потенціал і ефективність інноваційної діяльності країни. До них належать: витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) у співвідношенні до ВВП, технологічні можливості, продуктивність праці, кількість високотехнологічних підприємств, ефективність системи вищої освіти та частка дипломованих спеціалістів, концентрація дослідників, а також патентна активність.

Методологія, яку застосовує Bloomberg, дозволяє охопити як кількісні, так і якісні аспекти інноваційного розвитку. Зокрема, аналіз витрат на НДДКР у співвідношенні до ВВП відображає здатність країни інвестувати в створення

нових знань і технологій. Патентна активність свідчить про реальні результати науково-дослідної роботи, тоді як показники продуктивності праці та технологічних можливостей демонструють рівень інтеграції інновацій у виробничі процеси [28].

Завдяки широкому охопленню показників Індекс інноваційного розвитку Bloomberg слугує ефективним інструментом для порівняння інноваційної спроможності різних країн. Він дозволяє ідентифікувати сильні та слабкі сторони національної інноваційної системи, а також визначити пріоритетні напрями для її вдосконалення.

Інститут розвитку менеджменту (Institute of Management Development) з 2017 року проводить рейтинг глобальної цифрової конкурентоспроможності, метою якого є оцінка здатності країн сприймати цифрові технології та інтегрувати їх у ключові сфери, такі як урядова діяльність, бізнес-моделі та суспільство загалом. У 2021 році рейтинг охопив 64 країни, які оцінювалися на основі 50 індикаторів, згрупованих у три основні категорії [29].

Перша категорія – «Знання», яка включає показники нематеріальної інфраструктури та характеризує процес цифрової трансформації через здатність відкривати, розуміти й вивчати нові технології. Ця категорія відображає рівень підготовки країни до ефективного використання цифрових інновацій.

Друга категорія – «Технології», що охоплює показники, пов'язані із загальним контекстом впровадження та розвитку цифрових технологій. Це включає технологічне регулювання, доступність капіталу для інвестицій у технологічну інфраструктуру та інші умови, які забезпечують технологічний розвиток.

Третя категорія – «Майбутня готовність», яка оцінює спроможність уряду, бізнесу та суспільства приймати й адаптувати новітні технології. Ця категорія відображає рівень інтеграції цифрових інновацій у всі аспекти життя країни, включаючи державну політику, корпоративні стратегії та соціальні процеси. Завдяки комплексному аналізу цієї структури рейтинг слугує

ефективним інструментом для оцінки цифрового потенціалу та готовності країн до технологічної трансформації.

Індекс економічної свободи, розрахований The Heritage Foundation у співпраці з The Wall Street Journal, є інструментом для оцінки рівня лібералізації взаємовідносин між державою та бізнесом. Цей індекс базується на аналізі десяти компонентів, згрупованих у чотири основні категорії: верховенство права, обмежений уряд, регуляторна ефективність та відкритість ринків [30].

До категорії верховенства права входять показники, що оцінюють захист прав власності та рівень свободи від корупції. Обмежений уряд враховує рівень фіскальної свободи та обсяг державних витрат. Регуляторна ефективність охоплює свободу бізнесу, ринку праці та монетарну свободу, а відкритість ринків оцінюється за показниками свободи торгівлі, інвестицій і фінансів. Разом ці компоненти формують комплексну картину рівня економічної свободи в країні.

Країни з високими показниками економічної свободи, як правило, демонструють значний економічний потенціал, що напряду впливає на їхню міжнародну конкурентоспроможність. Ліберальна економічна політика сприяє створенню сприятливого бізнес-клімату, залученню інвестицій та підвищенню ефективності економіки, що забезпечує їм кращі позиції у глобальних рейтингах конкурентоспроможності.

Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки є важливим інструментом для аналізу й порівняння позицій країн у глобальній економіці. Їх різноманіття забезпечує всебічний підхід до визначення конкурентних переваг і недоліків національних економік. Зокрема, ресурсний підхід акцентує увагу на аналізі доступності природних, трудових і матеріальних ресурсів, факторний підхід дозволяє оцінити взаємодію базових та розвинутих чинників економічного зростання, а рейтинговий підхід ґрунтується на стандартизованій оцінці економічної ефективності, інноваційного потенціалу та інституційної якості через міжнародні індекси й

рейтинги. Комплексне використання цих підходів дозволяє отримати інтегровану оцінку стану економіки та визначити стратегічні напрями її вдосконалення.

Перевагою сучасних методичних підходів є їх адаптивність до умов глобалізації та технологічного прогресу, що сприяє підвищенню актуальності й практичності отриманих результатів. Завдяки деталізованому аналізу окремих аспектів конкурентоспроможності, таких як рівень цифровізації, інноваційний розвиток, економічна свобода та якість управління, країни можуть розробляти ефективні стратегії для покращення своїх позицій на міжнародній арені. У підсумку, методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності відіграють ключову роль у забезпеченні економічного зростання, інтеграції у світову економіку та формуванні стійких конкурентних переваг національної економіки.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ПОЗИЦІЙ КРАЇН В СУЧАСНОМУ СВІТІ

2.1. Тенденції ключових індикаторів конкурентоспроможності країн

У сучасному світі конкурентоспроможність країн є важливим індикатором їхнього економічного розвитку, здатності адаптуватися до глобальних викликів і займати провідні позиції у світовій економіці. У період 2017–2023 років спостерігалися значні зміни у ключових індикаторах конкурентоспроможності, що зумовлено як глобальними економічними тенденціями, так і регіональними особливостями розвитку. Пандемія COVID-19, цифровізація, технологічні прориви та зміни в торгових і інвестиційних потоках суттєво вплинули на економічні показники багатьох держав. Зокрема, зросла роль інновацій, цифрових технологій та стійкості економічних систем як основних чинників конкурентоспроможності.

Дослідження ключових індикаторів конкурентоспроможності в цей період дасть нам змогу виокремити ті тенденції, які формують сучасну економічну реальність. До таких індикаторів належать рівень інноваційної діяльності, продуктивність праці, стан інфраструктури, макроекономічна стабільність, якість управління та доступність технологій. Аналіз цих показників є важливим інструментом для визначення сильних і слабких сторін національних економік, а також для розробки стратегій, спрямованих на підвищення їхньої конкурентоспроможності в умовах глобальної нестабільності.

Для початку, ми визначимо основні рейтинги конкурентоспроможності, якими оперують на світовому ринку. Одним із найбільш впливових протягом періоду до 2019 року був Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global

Competitiveness Index, GCI). В період його публікації, він був із найважливіших інструментів для оцінки економічного розвитку країн. Цей індекс був розроблений Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) і відображає здатність країн забезпечувати довгострокове економічне зростання, залучати інвестиції та створювати конкурентоспроможне середовище для бізнесу. Він є важливим індикатором для урядів, підприємств і міжнародних організацій у прийнятті стратегічних рішень.

В таблиці 2.1 подано інформацію стосовно ренкінгу країн за цим індексом в період 2013-2019 років.

Таблиця 2.1 – Ренкінг країн за індексом глобальної конкурентоспроможності за методикою WEF в період 2013-2019 рр.

Країна	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Сінгапур	2	2	1	2	3	2	1
США	5	3	3	3	2	1	2
Гонконг	7	7	7	9	6	7	3
Швейцарія	1	1	1	1	1	1	1
Японія	9	6	6	8	9	5	6
Німеччина	4	5	4	5	5	3	7
Швеція	6	10	9	6	7	9	8
Данія	15	13	12	12	12	10	10
Фінляндія	3	4	8	10	10	11	11
Франція	23	23	22	21	22	17	15

Джерело: складено авторами за матеріалами [31]

У таблиці 2.1 представлено порівняння позицій 10 країн за рейтингом міжнародної конкурентоспроможності за методикою ВЕФ у період з 2013 до 2019 років. Рейтинг демонструє стабільне лідерство США протягом усього аналізованого періоду. Високі позиції також утримують нові індустріальні країни, такі як Сінгапур і Гонконг, а також інші високорозвинені держави, особливо країни Північної Європи. Натомість південноєвропейські країни,

такі як Франція (15-30 місця), Іспанія (23 місце), Італія (30 місце) і Туреччина (61 місце), займають нижчі позиції в рейтингу, і не представлені в топ-10.

GCI дозволяє порівнювати економічний потенціал і конкурентоспроможність країн різних рівнів розвитку. Він охоплює широкий спектр економічних, соціальних і інституційних факторів, які впливають на конкурентоспроможність країни. Він аналізує понад 100 різних показників, об'єднаних у кілька категорій.

Також, актуальним є дослідження країн за показником доходу на душу населення. В таблиці 2.2 подано інформацію стосовно цього з поділом країн на рівні доходів, враховуючи їх інноваційність.

Таблиця 2.2 – Топ-3 інноваційні економіки по групах країн за рівнем доходу на душу населення у 2020–2023 рр.

Група країн	2020 (всього 49)	2021 (всього 51)	2022 (всього 48)	2023 (всього 50)
Країни з високим рівнем доходу на душу населення				
1. Швейцарія	1	1	1	1
2. Швеція	2	2	3	2
3. США	3	3	2	3
Країни, дохід яких на душу населення вище середнього				
1. Китай	14	12	11	10
2. Малайзія	33	36	36	34
3. Болгарія	37	35	35	36
Країни, дохід яких на душу населення нижче середнього				
1. В'єтнам	42	44	48	46
2. Україна	45	49	53	50
3. Індія	48	46	40	41
Країни з низьким рівнем доходу на душу населення				
1. Руанда	91	102	105	104
2. Таджикистан	-	-	106	107
3. Непал	95	107	-	108

Джерело: складено авторами за матеріалами [32]

З даних в таблиці 2.2 видно, що у групі країн із доходом на душу населення вище середнього трійка лідерів за інноваційністю економік залишалася незмінною протягом 2020–2023 років. Зокрема, Китай демонструє стійке покращення позицій у рейтингу: з 14-го місця у 2020 році до 10-го у 2023 році, що свідчить про наближення країни до Топ-10. Болгарія, піднявшись із 37-го місця у 2020 році на 35-те у 2021 році, утримувала цю позицію до 2023 року. Малайзія, яка погіршила свій результат із 33-го місця у 2020 році до 36-го у 2021 році, також зберігала цю позицію у 2022 та 2023 роках.

У групі країн із доходом на душу населення нижче середнього Топ-3 інноваційних економік зазнав змін у 2022 році, але в 2023 році ситуація стабілізувалася. Україна, яка посідала 57-му позицію в рейтингу ГІ у 2022 році, опустилася на 4-те місце у своїй групі через ВВП на душу населення в розмірі \$14 146 (ПКС). У 2023 році Україна піднялася до 50-го місця в загальному рейтингу, що свідчить про поступове відновлення. Іран, який зайняв 53-тю позицію у 2022 році, втримався на 3-му місці в своїй групі. В'єтнам, хоч і погіршив свої загальні позиції (42-ге місце у 2020 році, 48-ме у 2022 році, і 46-те у 2023 році), залишався лідером своєї групи у 2020–2021 роках, але у 2022 році поступився Індії, яка покращила свої результати (з 48-го місця у 2020 році до 40-го у 2022 році) та очолила рейтинг інноваційних економік своєї групи. У 2023 році Індія продовжила лідирувати, зміцнюючи свої позиції.

Серед країн із низьким рівнем доходу на душу населення результати у сфері впровадження інновацій залишаються обмеженими. Проте у 2023 році Руанда, Таджикистан та Непал утримували провідні позиції у своїй групі, демонструючи певний прогрес. Низька ефективність інноваційних рішень у цих країнах значною мірою зумовлює їхній низький рівень доходу на душу населення. Водночас пандемія COVID-19, яка розпочалася у 2019 році, продовжила вносити корективи у розвиток і впровадження інновацій у глобальному масштабі.

Іншим індексом, після припинення оцінки глобальної конкурентоспроможності країн Світовим економічним форумом, став звіт організації IMD - World Competitiveness Ranking.

Рейтинг світової конкурентоспроможності IMD аналізує та оцінює здатність країн створювати й підтримувати середовище, яке сприяє конкурентоспроможності підприємств. Це означає, що передбачається, що створення добробуту відбувається насамперед на рівні підприємств (як приватних, так і державних). Ця галузь досліджень отримала назву "конкурентоспроможність підприємств".

Однак підприємства функціонують у національному середовищі, яке може як посилювати, так і обмежувати їхню здатність конкурувати як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Ця галузь досліджень, відома як "конкурентоспроможність країн", є предметом аналізу у Рейтингу світової конкурентоспроможності.

На основі рейтингу світової конкурентоспроможності IMD 2024, таблиця топ-10 країн виглядає так:

Таблиця 2.3 – Ренкінг ТОП-10 країн за даними IMD World Competitiveness Ranking в період 2017-2023 років

Країна	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Сінгапур	3	3	1	1	5	4	5	1
Гонконг	1	2	2	3	3	3	7	5
США	3	4	3	10	10	10	9	12
Швейцарія	2	5	4	2	1	2	3	2
ОАЕ	10	7	5	6	6	6	8	8
Нідерланди	5	4	6	4	4	4	4	9
Ірландія	6	6	7	7	7	7	7	4
Данія	6	9	9	8	3	1	1	3
Швеція	9	8	9	2	2	3	2	6
Норвегія	11	8	11	12	12	12	10	10

Джерело: складено авторами за матеріалами IMD: [33]

У 2024 році Сінгапур повернувся на перше місце у рейтингу конкурентоспроможності завдяки високій ефективності уряду та бізнесу. Країна демонструє сильні позиції в міжнародній торгівлі та інвестиціях, а також технологічній готовності. Проте певні виклики залишаються, зокрема у сфері соціальної нерівності та фінансування охорони здоров'я. Швейцарія, яка посіла друге місце, продовжує бути лідером у галузі ефективності уряду та розвиненої інфраструктури. Сильні сторони країни включають управління державними фінансами, здоров'я населення та екологічну стійкість, хоча незначне зниження експорту та інвестицій за кордон дещо стримують її зростання.

Данія опустилася на третє місце, що пояснюється слабшими показниками економічної продуктивності, зокрема у сферах зайнятості та міжнародної торгівлі. Однак країна зберігає високі позиції завдяки ефективному управлінню та суспільним рамкам. Сполучені Штати стабільно перебувають серед лідерів рейтингу завдяки потужній інноваційній екосистемі, бізнес-динаміці та фінансовим ринкам. Проте соціальна нерівність та екологічна стійкість залишаються викликами, які обмежують їх прогрес. Гонконг піднявся на п'яте місце завдяки покращенню показників міжнародної торгівлі та зайнятості. Його сильна фінансова система та політики, сприятливі для бізнесу, продовжують забезпечувати конкурентні переваги, хоча питання прозорості та управління залишаються проблемними.

Швеція, яка демонструє баланс між інноваціями, освітою та інфраструктурою, покращує свої позиції в міжнародній торгівлі та цифрових технологіях. Водночас певні труднощі в сфері зайнятості та фінансування охорони здоров'я впливають на загальні показники країни. Ці держави наочно демонструють, що успішна конкурентоспроможність базується на поєднанні ефективного управління, інновацій та сталого розвитку.

Загальні рейтинги країн за індексом IMD станом на 2024 рік подано на рис. 2.2.

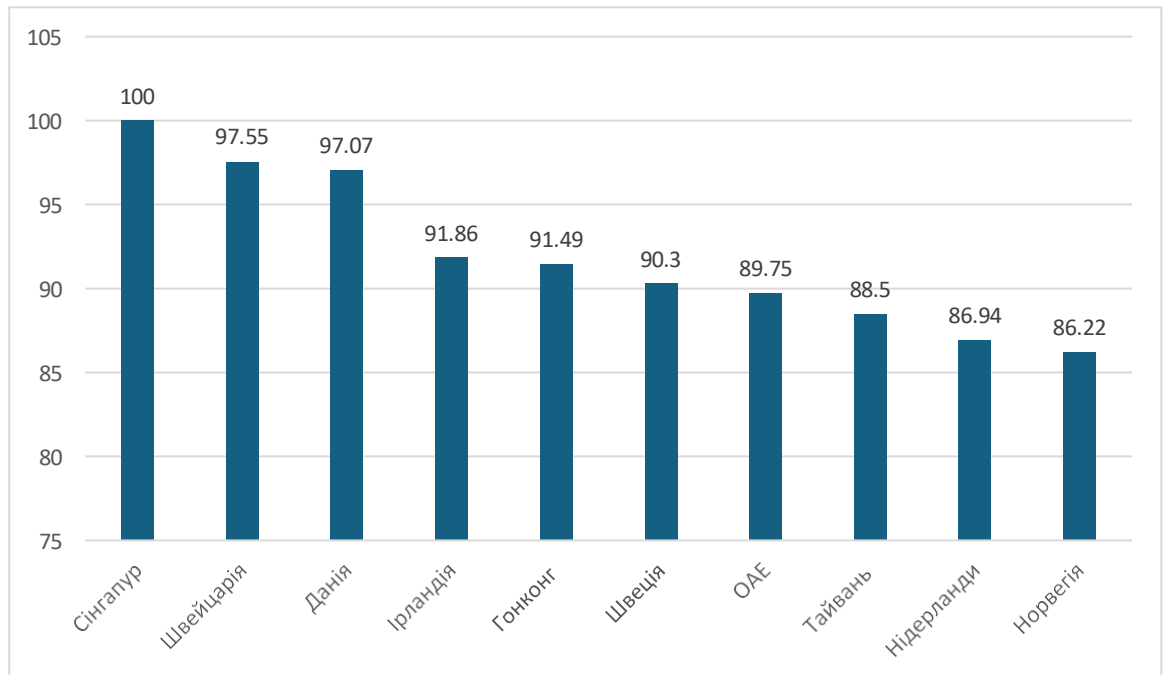

Рисунок 2.1 – Рейтинг індексу конкурентоспроможності ТОП-10 країн за даними IMD World Competitiveness Ranking в 2024 році

Джерело складено автором на основі [33]

В цілому, дослідження даного індексу показало, що на макrorівні зростаючі геополітичні напруження безпосередньо загрожують стабільності глобальної економіки. Такі напруження можуть значно загострити існуючі економічні проблеми, зокрема інфляцію, крайню бідність та нестачу продовольства, посилюючи невизначеність і волатильність на світових ринках. Геополітична напруженість також може впливати на міжнародну торгівлю та потоки інвестицій. Наприклад, постійні торговельні суперечки між США та Китаєм мають потенціал глибоко порушити глобальну торгівлю та завдати шкоди державним фінансам третіх країн. Крім того, фрагментація торгівлі може порушити стабільність світової економіки, спричиняючи соціально-політичні напруження та поляризацію.

У цьому контексті ризик глобального економічного сповільнення додає викликів для бізнесу. Економічне сповільнення може призвести до скорочення глобального виробництва. Також спад у провідних економіках вплине на їхній зовнішній попит на товари та послуги. Економічна стагнація таким чином

ставить під загрозу економічне зростання країн, що розвиваються, та ринків, які задовольняють цей попит.

Також, слід розглянути динаміку глобального індексу інновацій. Він є важливим інструментом, який щорічно оцінює рівень інноваційності країн у світі. Він показує, наскільки країни здатні створювати та впроваджувати інновації, які є ключовим фактором для економічного зростання, конкурентоспроможності та добробуту.

Даний індекс враховує 80+ показників, які поділені на кілька категорій, охоплюючи всі ключові аспекти інноваційної діяльності: економічне середовище, інфраструктура, людський капітал, знання та технології, креативність тощо. В ньому є два головних компоненти:

- інноваційні ресурси (Input Sub-Index): оцінює, які умови країна створює для розвитку інновацій (інвестиції в освіту, дослідження, інфраструктуру, доступ до фінансів тощо).

- інноваційні результати (Output Sub-Index): аналізує, що країна отримує як результат цих зусиль (патенти, наукові відкриття, створення нових продуктів, вплив на культуру та економіку).

GII дозволяє зрозуміти, які країни є лідерами у світі з точки зору інновацій, які розвиваються швидше за інших, а які потребують вдосконалення. Це важливо як для державної політики, так і для бізнесу. Окрім цього, індекс дозволяє оцінити не тільки лідерів серед розвинених країн, але й ті країни, які успішно покращують свої показники, попри обмежені ресурси. В таблиці 2.2 подано інформацію стосовно ренкінгу ТОП-10 країн за GII.

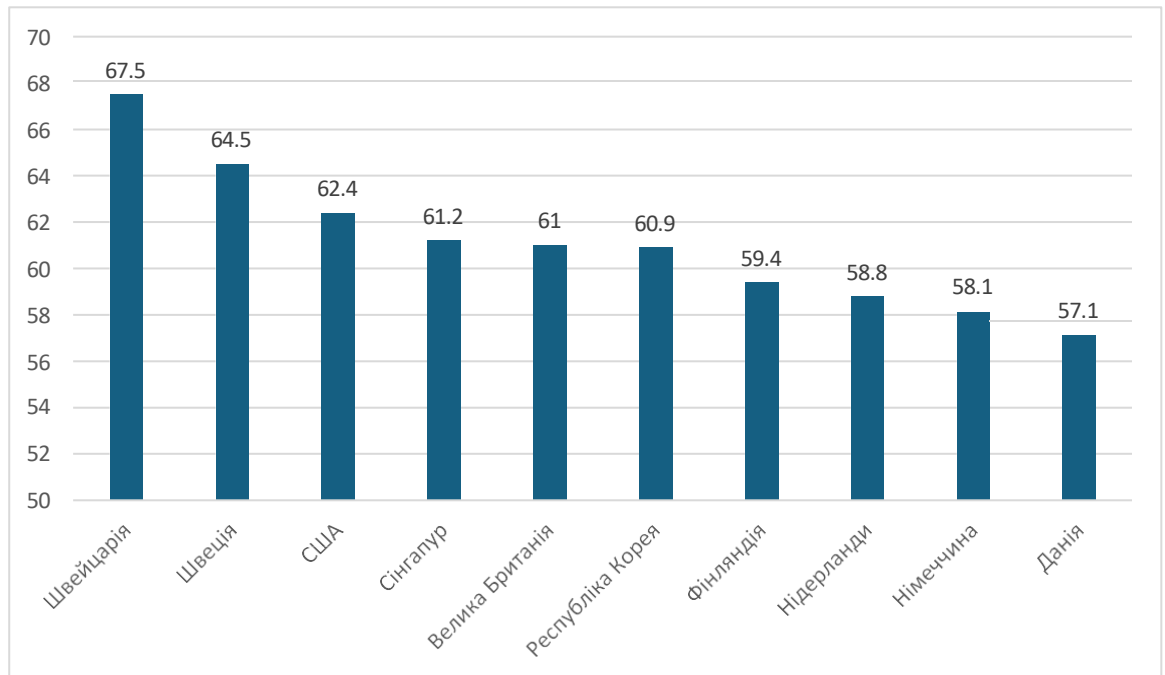

Рисунок 2.2 – Ренкінг ТОП-10 країн за критерієм Глобального Інноваційного Індексу станом на середину 2024 року

Джерело: складено автором на основі [35]

За підсумками 2024 року, Швейцарія займає 1-е місце у Глобальному індексі інновацій (GII) вже 14-й рік поспіль (рис. 16). Вона залишається світовим лідером за показниками інноваційної діяльності, посідаючи 1-е місце як за «Знаннями та технологічними результатами», так і за «Творчими результатами». Крім того, Швейцарія входить до топ-5 у всіх інших категоріях GII, за винятком категорії «Інфраструктура», де вона на 7-му місці. Швеція та Сполучені Штати (США) утримують свої відповідно 2-е та 3-є місця другий рік поспіль. Швеція лідирує в категоріях «Інфраструктура» (1-е місце), «Складність бізнесу» (1-е місце), «Знання та технологічні результати» (2-е місце) і «Людський капітал і дослідження» (3-є місце). Вона також займає перші місця за показниками «Дослідники» (1-е місце), «Платежі за інтелектуальну власність» та «Надходження від інтелектуальної власності» (обидва 1-е місце), «Зайнятість у знаннямістких сферах» (3-є місце), «Глобальна цінність брендів» (3-є місце) та «Використання енергії з низьким рівнем вуглецю» (4-е місце).

Сполучені Штати демонструють найкращі результати у світі за дев'ятьма з 78 інноваційних показників ГП 2024, поступаючись лише Сінгапуру. Вони посідають 1-е місце за такими показниками, як якість університетів, вплив наукових публікацій (індекс Хірша), витрати на програмне забезпечення та надходження від інтелектуальної власності

В цілому ж, у 2024 році Сінгапур, Сполучені Штати та Китай демонструють найкращі результати за окремими інноваційними показниками. Сінгапур очолює рейтинг за кількістю інноваційних показників у Глобальному індексі інновацій, займаючи 1-ше місце у світі за 14 з 78 показників. На другому місці опинилися Сполучені Штати, які займають 1-ше місце за 9 показниками, а Китай – на третьому, лідируючи за 8 показниками.

Окремі країни із середнім і низьким рівнем доходу також досягли значних успіхів у різних сферах. Наприклад, відносно свого ВВП, обсягу торгівлі чи населення, Болівія, Камбоджа та Непал посідають 1-ше місце за показником "Кредити від мікрофінансових установ". Малайзія лідирує за кількістю випускників у галузях науки та інженерії, а Мексика – за експортом креативних товарів. Водночас Марокко посідає провідне місце за кількістю промислових дизайнів, Ісламська Республіка Іран – за кількістю торгових марок, а Намібія – за витратами на освіту. Ці показники підкреслюють, що навіть країни з обмеженими ресурсами можуть досягати високих результатів у певних галузях, демонструючи потенціал для інноваційного розвитку.

Як висновок відзначимо, що в період з 2017 по 2023 роки спостерігається динаміка зміни позицій країн за ключовими індикаторами конкурентоспроможності (Швейцарія, Сінгапур, Швеція, Гонконг, США та інші). Лідерами залишаються економічно розвинені країни, які демонструють стабільні показники у таких сферах, як інфраструктура, інновації, розвиток бізнесу та людський капітал. Зокрема, країни, які постійно перебувають у топових позиціях рейтингу, забезпечують високу якість управління, макроекономічну стабільність та інноваційний розвиток, що є основними чинниками їх глобального успіху.

Водночас тенденції в рейтингу свідчать про значні виклики для країн із середнім і низьким рівнем доходів, які намагаються покращити свої позиції. Зростаюча роль інноваційних індикаторів та інвестицій у людський капітал стає ключовою для забезпечення їх конкурентоспроможності. Аналіз цих показників дозволяє виявити сильні та слабкі сторони економік, спрямувати ресурси на пріоритетні напрями та покращити стратегії національного розвитку в умовах глобальних викликів.

2.2. Фактори лідерства країн на глобальному рівні та їх значимість

Лідерство країн на глобальному рівні визначається низкою ключових факторів, які формують їхню конкурентоспроможність та впливають на здатність впроваджувати нові ідеї, технології й стратегії у міжнародному середовищі. У сучасному світі такими факторами є інноваційний потенціал, рівень економічного розвитку, якість інституцій, науково-технічний прогрес, а також вплив на глобальні економічні й політичні процеси. Важливе місце посідають також такі показники, як здатність до адаптації в умовах глобалізації, цифровізація та забезпечення сталого розвитку.

Значимість цих факторів обумовлена їхнім впливом на довгострокове економічне зростання, зміцнення міжнародних позицій і підвищення якості життя населення. Високі показники за ключовими параметрами, такими як інфраструктура, доступ до фінансових ресурсів, інтелектуальний капітал і ефективність управління, створюють основу для формування лідерства на глобальному рівні. Аналіз факторів лідерства дає змогу зрозуміти, як країни адаптуються до сучасних викликів і забезпечують стійкість своїх економік у мінливих умовах світової економіки.

І розпочнемо ми з індексу світової конкурентоспроможності за даними IMD. На основі аналізів провідних науковців, а також власних досліджень і

досвіду, методологія Рейтингу світової конкурентоспроможності поділяє національне середовище на чотири основні фактори (Рис. 2.3):

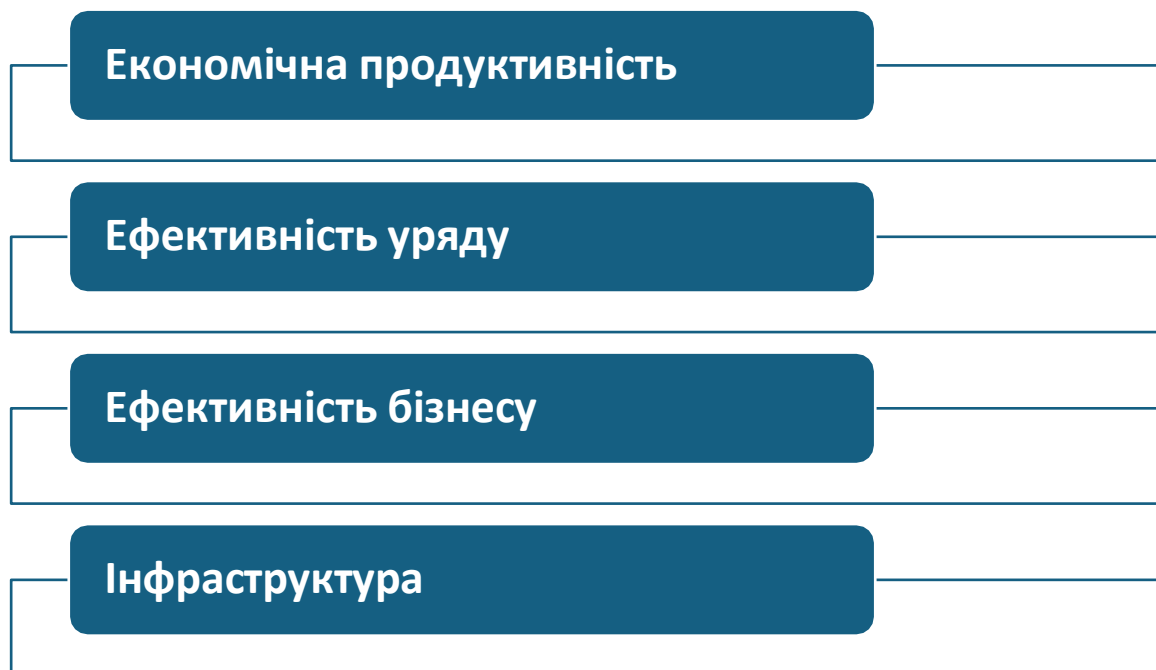

Рисунок 2.3 - Складові індексу світової конкурентоспроможності за IMD

Джерело: складено автором на основі [34]

Кожен із цих факторів, у свою чергу, поділяється на 5 підфакторів, які охоплюють усі аспекти відповідної сфери аналізу. Загалом Рейтинг світової конкурентоспроможності включає 20 таких підфакторів. Ці 20 підфакторів об'єднують 336 критеріїв, хоча кількість критеріїв для кожного підфактора може відрізнятися. Наприклад, для оцінки освіти потрібно більше критеріїв, ніж для аналізу цін. Незалежно від кількості критеріїв у кожному підфакторі, їхня вага у загальній консолідації результатів є однаковою та становить 5% ($20 \times 5 = 100\%$).

Таблиця 2.4 – Основні складові Світового індексу конкурентоспроможності в розрізі різних країн станом на 2024 рік

Країна	Економічна продуктивність	Ефективність уряду	Ефективність бізнесу	Інфраструктура
Сінгапур	3	2	2	4
Швейцарія	12	1	5	1
Данія	22	5	1	2
Ірландія	10	6	3	17
Гонконг (КНР)	11	3	7	9
Швеція	23	10	4	3
ОАЕ	2	4	10	25
Тайвань	26	8	6	10
Нідерланди	4	7	11	12
Норвегія	18	12	12	8

Джерело: складено автором на основі [34]

Фактори, що використовуються для оцінки конкурентоспроможності країн у рейтингу IMD, відіграють ключову роль у формуванні загального потенціалу держави на міжнародній арені.

1. Економічна продуктивність. Цей фактор оцінює макроекономічну стабільність, зростання ВВП, рівень зайнятості та ефективність міжнародної торгівлі. Висока економічна продуктивність забезпечує сталий розвиток країни, зростання доходів населення та можливості для інвестицій. Країни з високим рівнем продуктивності, як-от Сінгапур і Нідерланди, здатні швидко реагувати на глобальні економічні виклики, підтримуючи стабільність навіть у часи криз.

2. Ефективність уряду. Цей фактор відображає здатність державних інститутів створювати сприятливі умови для бізнесу, забезпечувати верховенство права, боротися з корупцією та впроваджувати ефективну політику. Наприклад, Швейцарія та Сінгапур демонструють високий рівень ефективності уряду, що дозволяє їм досягати стабільного економічного

зростання та залучати міжнародні інвестиції. Ефективний уряд також є основою для створення довіри до держави як серед громадян, так і серед зовнішніх партнерів.

3. Ефективність бізнесу. Цей фактор характеризує інноваційну спроможність компаній, продуктивність праці, доступ до фінансування та рівень підприємницької активності. Країни, такі як Данія та Ірландія, завдяки високій ефективності бізнесу створюють умови для впровадження нових технологій, підвищення конкурентоспроможності товарів і послуг та залучення інвестицій у нові сектори. Висока ефективність бізнесу сприяє формуванню сталого економічного зростання та створенню нових робочих місць.

4. Інфраструктура. Інфраструктура включає в себе доступ до сучасних технологій, якість транспортної системи, енергетичних ресурсів, охорони здоров'я та освіти. Високий рівень інфраструктури, як у Швейцарії та Нідерландах, дозволяє країнам ефективно використовувати свої ресурси, забезпечуючи високу якість життя для громадян і підвищуючи інвестиційну привабливість. Розвинена інфраструктура також сприяє зміцненню зв'язків із глобальними ринками, що є важливим для підтримки міжнародної торгівлі.

Сукупна ефективність цих чотирьох факторів формує основу для довгострокової конкурентоспроможності країни. Їхня взаємодія дозволяє державам створювати сприятливе середовище для економічного зростання, розвивати людський потенціал і впроваджувати інновації. Успішний баланс між цими факторами є ключовим для досягнення стабільного розвитку та лідерства на світовій арені.

Якщо досліджувати ці фактори в розрізі найбільш розвинених країн, то наприклад для Сінгапуру, у сфері ефективності бізнесу він займає провідні позиції за кількома показниками, включаючи загальну продуктивність (за ПКС), наявність кваліфікованої робочої сили та дотримання регуляторних норм. Крім того, згідно з оцінками виконавчих керівників, покращення спостерігається в таких критеріях, як пріоритет, який приватний сектор надає

залученню та утриманню висококваліфікованих кадрів (9-е місце), рівень мотивації робочої сили (6-е місце) та ефективність сектора МСП (9-е місце).

У сфері ефективності уряду Сінгапур відзначається високими результатами за показниками адаптивності урядової політики, ефективності бюрократії та індексу кредитного рейтингу, посідаючи перші місця за всіма цими критеріями. Для учасників опитування у субфакторі управлінських практик спостерігаються значні покращення, зокрема, в таких аспектах, як гнучкість компаній (4-е місце), ефективність роботи корпоративних рад у виконанні їхніх фідучіарних обов'язків (4-е місце) та належне впровадження аудиторських і облікових практик (8-е місце).

Швейцарія повертається на другу позицію у рейтингу завдяки покращенню економічної продуктивності (12-те місце замість 18-го) та ефективності бізнесу (5-те місце замість 7-го), зберігаючи перші позиції у факторах ефективності уряду та інфраструктури. На рівні субфакторів найсильніший результат Швейцарія демонструє в інфраструктурі, входячи до п'ятірки лідерів за всіма її компонентами. Вона покращує позиції в базовій інфраструктурі (4-те місце замість 7-го), технологічній інфраструктурі (3-те місце замість 7-го) та науковій інфраструктурі (2-ге місце замість 4-го), залишаючись лідером у субфакторах охорони здоров'я та навколишнього середовища, а також освіти.

У сфері ефективності уряду Швейцарія демонструє подібні результати, входячи до п'ятірки найкращих за всіма субфакторами, за винятком ринку праці, де вона залишається на 13-му місці. Крім того, країна займає перше місце за субфактором державних фінансів (піднявшись з 4-го місця) та зберігає лідерство за інституційною структурою. Швейцарія також посідає 5-те місце за субфакторами бізнес-законодавства та суспільної структури.

Після двох років перебування на першій позиції Данія опустилася на третє місце, головним чином через зниження за фактором економічної продуктивності (з 15-го на 22-ге місце). Зокрема, країна демонструє зниження за всіма економічними субфакторами, окрім цін, які покращилися (з 49-го на

47-ме місце), але залишаються на низьких позиціях. Найбільше падіння серед субфакторів спостерігається в зайнятості (з 19-го на 30-те місце) та міжнародній торгівлі (з 10-го на 20-те місце).

На рівні показників, хоча експорт товарів як відсоток ВВП покращився (з 34-го на 29-те місце), експорт комерційних послуг як відсоток ВВП знизився (з 9-го на 6-те місце). Концентрація експорту за партнерами погіршилася (з 14-го на 21-ше місце), як і індекс умов торгівлі (з 36-го на 42-ге місце). У сфері інвестицій спостерігається різке зниження потоків прямих інвестицій за кордон (як відсоток ВВП) з 7-го на 33-те місце та притоку прямих інвестицій (з 21-го на 48-ме місце). Також суттєво знизилися портфельні інвестиційні активи (з 29-го на 59-те місце) та зобов'язання (з 32-го на 60-те місце). У субфакторі зайнятості Данія зазнала зниження за кількома показниками, зокрема рівень безробіття погіршився (з 27-го на 34-те місце), а безробіття серед молоді впало (з 25-го на 32-ге місце). Найбільше зниження спостерігається у зростанні зайнятості (з 37-го на 52-ге місце).

Аналогічно, ми маємо розглянути і складові Глобального інноваційного індексу. Субфактори Глобального інноваційного індексу (ГІІ) надають глибоке розуміння ключових аспектів, які формують рівень інноваційності країн. Кожен із них відіграє важливу роль у визначенні конкурентних переваг економіки та її здатності до розвитку. Ось значення кожного із субфакторів:

Інституції. Цей субфактор оцінює якість державного управління, політичної стабільності та верховенства права. Ефективні інституції створюють сприятливе середовище для інновацій та підприємництва. Країни з високим рівнем інституцій, такі як Сінгапур і Швейцарія, забезпечують прозорість і передбачуваність регуляторної політики, що приваблює інвесторів.

Людський капітал і дослідження. Рівень освіти, якість наукових досліджень і кількість інженерів та дослідників є основою для технологічного

прогресу. Швеція, наприклад, демонструє високі показники у цьому субфакторі, завдяки потужній системі освіти та підтримці досліджень.

Інфраструктура. Цей субфактор охоплює розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, транспортних систем і екологічної інфраструктури. Розвинена інфраструктура сприяє інтеграції інновацій у виробництво та покращує умови життя. Країни, як-от Нідерланди та Німеччина, показують стабільно високі результати.

Розвиток ринків. Субфактор оцінює доступ до фінансування, відкритість ринків і рівень конкуренції. Швейцарія та Сінгапур демонструють передові позиції завдяки ефективним ринковим механізмам, які стимулюють підприємницьку активність.

Розвиток бізнесу. Цей субфактор відображає здатність компаній впроваджувати інновації, доступність кваліфікованої робочої сили та ефективність управління. Наприклад, Фінляндія досягає успіху завдяки високому рівню цифровізації бізнес-процесів.

Технологічні результати. Цей субфактор охоплює створення нових технологій, патентну активність і рівень трансферу технологій. Швейцарія лідирує у цій сфері, активно впроваджуючи передові розробки у виробництво.

Творчі результати. Субфактор вимірює внесок творчих галузей в економіку, зокрема експорт творчих товарів і послуг, розвиток брендів і мультимедіа. Країни, як-от Велика Британія та США, мають високий рівень креативності, що сприяє культурній експансії та економічному зростанню.

Дані субфактори Глобального інноваційного індексу взаємопов'язані та формують основу для довгострокового економічного розвитку. Високі показники за всіма цими напрямками є запорукою конкурентоспроможності країн на міжнародній арені. В наступній таблиці 2.4 подано дані субфактори в розрізі топ 10 країн в рейтингу Глобального інноваційного індексу.

Таблиця 2.5 – Основні складові Глобального інноваційного індексу в розрізі різних країн станом на 2024 рік

Економіка	ГП	Інституції	Людський капітал	Інфраструктура	Розвиток ринків	Розвиток бізнесу	Технологічні результати	Творчі результати
Швейцарія	1	3	4	7	5	4	1	1
Швеція	2	16	2	9	1	1	2	2
США	3	17	12	30	11	3	9	19
Сінгапур	4	1	11	2	4	7	3	9
Велика Британія	5	26	3	15	6	5	6	3
Республіка Корея	6	24	4	9	15	5	10	6
Фінляндія	7	4	8	25	18	11	5	7
Нідерланди	8	9	9	4	25	7	7	7
Німеччина	9	19	6	10	18	11	8	11
Данія	10	2	5	11	20	10	4	12

Джерело: складено автором на основі [35]

Тепер, розглянемо більш детально результати топ-3 країн, враховуючи їх субфактори.

Швейцарія, яка посідає перше місце у загальному рейтингу, вирізняється стабільними результатами у всіх субфакторах. За рівнем інституцій вона перебуває на 3-й позиції завдяки прозорості державного управління, ефективності регуляторної політики та верховенству права, що створює сприятливе середовище для інновацій. У сфері людського капіталу та досліджень (4-те місце) країна демонструє потужну науково-дослідницьку базу, високий рівень освіти та активну підтримку досліджень. Інфраструктура Швейцарії займає 7-му позицію, забезпечуючи розвиток транспортної мережі, інформаційних технологій та екологічну стабільність. Розвиток ринків (5-те місце) характеризується доступністю капіталу та ефективною конкуренцією, а

розвиток бізнесу (4-те місце) забезпечується високим рівнем інноваційності підприємств. Швейцарія є безперечним лідером у технологічних (1-ше місце) та творчих результатах (1-ше місце), що свідчить про її здатність створювати та впроваджувати передові технології, а також розвивати креативну економіку.

Швеція, яка займає друге місце, також демонструє значний прогрес у більшості субфакторів. Незважаючи на нижчу позицію в категорії інституцій (16-те місце), країна досягає високих результатів у людському капіталі та дослідженнях (2-ге місце), що забезпечується інвестиціями в освіту та розвиток наукових кадрів. У сфері інфраструктури Швеція перебуває на 9-й позиції, активно впроваджуючи екологічно чисті технології та розвиваючи транспортну мережу. Висока ефективність бізнесу (2-ге місце) та ринків (15-те місце) сприяє залученню інвестицій і забезпеченню конкурентних переваг. У сфері технологічних (2-ге місце) та творчих результатів (2-ге місце) Швеція також демонструє значні успіхи, що свідчить про її інноваційний потенціал.

США, які посідають третє місце у рейтингу, мають виняткові результати у сфері бізнесу (3-тє місце) завдяки наявності кваліфікованої робочої сили, високій продуктивності та інноваційності компаній. Незважаючи на середні позиції у сфері інфраструктури (30-те місце) та інституцій (17-те місце), країна демонструє значний прогрес у технологічних результатах (9-те місце) і творчих результатах (19-те місце), що свідчить про сильну технологічну та креативну базу. Інвестиції в науку, освіту та дослідження дозволяють США утримувати позиції одного з провідних інноваційних центрів світу.

Отже, ці три країни досягають високих результатів завдяки сильним інституціям, інвестиціям у людський капітал, розвиненій інфраструктурі та ефективним ринковим і бізнес-практикам, що забезпечує їм глобальне лідерство в інноваціях.

Результуючі фактори, що забезпечують лідерство країн у глобальному інноваційному індексі, визначаються їхньою здатністю створювати та підтримувати сприятливе середовище для інноваційного розвитку, орієнтоване

на довгострокову конкурентоспроможність. Ключовими елементами цього середовища є високий рівень інституційної ефективності, розвинений людський капітал і сучасна інфраструктура. Економіки, які займають лідируючі позиції, демонструють стійкі показники у сфері інноваційного потенціалу, що включає якість освіти, доступність технологій і науково-дослідну активність. Наприклад, Швейцарія стабільно займає провідні місця завдяки поєднанню високої продуктивності знань і технологій, сильних державних інститутів та передової наукової інфраструктури.

Іншим важливим фактором є інтеграція інновацій у бізнес-середовище та ринки. Лідери глобального рейтингу вирізняються активністю у сфері технологічного трансферу, залученням приватних інвестицій у дослідження та розвиток, а також ефективністю малих і середніх підприємств. Особлива увага приділяється міжнародній співпраці у науково-технічній сфері, що посилює зв'язки між наукою та бізнесом. У поєднанні з високою якістю освіти та рівнем кваліфікації населення ці фактори створюють основу для стабільного економічного зростання та збереження конкурентних переваг у глобальній економіці.

Лідерство окремих країн у глобальних рейтингах конкурентоспроможності та інновацій, досліджених нами, формується завдяки інтеграції ключових факторів, що забезпечують стабільність і розвиток їхньої економіки. У межах Глобального інноваційного індексу (GII) та Індексу глобальної конкурентоспроможності (IMD), провідні позиції займають країни, що досягають високих результатів у сферах інституційної ефективності, людського капіталу, інфраструктури, технологічного потенціалу та бізнес-ефективності.

2.3. Місце України у сучасних оцінках конкурентоспроможності

Наша країна широко представлена в міжнародних рейтингах, що оцінюють її інноваційний потенціал, здатність до впровадження інновацій та ефективність реалізації інноваційної політики. Позиція України в цих рейтингах до початку повномасштабного вторгнення росії свідчила про нестабільну конкурентоспроможність і відсутність активної підтримки інноваційної діяльності. Війна не лише посилила наявні проблеми, але й значно погіршила репутацію нашої держави на міжнародному рівні у сфері інноваційного розвитку [36].

Одним із найвідоміших міжнародних індексів, який оцінює потенціал інноваційної діяльності та її основні результати, є Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index – GII). Цей індекс щорічно розраховується з 2007 року Міжнародною школою інноваційного бізнесу INSEAD у співпраці з Корнелльським університетом та Світовою організацією інтелектуальної власності.

Якщо досліджувати попередні роки, одним із найбільш популярних індексів, який оцінювався для більшості країн, був глобальний індекс конкурентоспроможності, заснований WEF (World Economic Forum). Динаміка місця України в Індексі глобальної конкурентоспроможності (GCI) за методологією Всесвітнього економічного форуму (WEF) у період 2014–2019 років подана на рис.2.4.

За результатами рейтингу глобального індексу конкурентоспроможності, протягом останніх десяти років Україна стабільно займала низькі позиції серед понад 140 країн світу (див. Рис. 2). У 2010 році країна посіла 89 місце, поруч із Албанією та Гамбією, однак до 2013 року покращила свої показники, піднявшись на 16 пунктів до 73 місця. У подальшому ситуація погіршилася: у 2019 році Україна опинилася на 85 місці серед 141 країни, перебуваючи між Шрі-Ланкою та Молдовою.

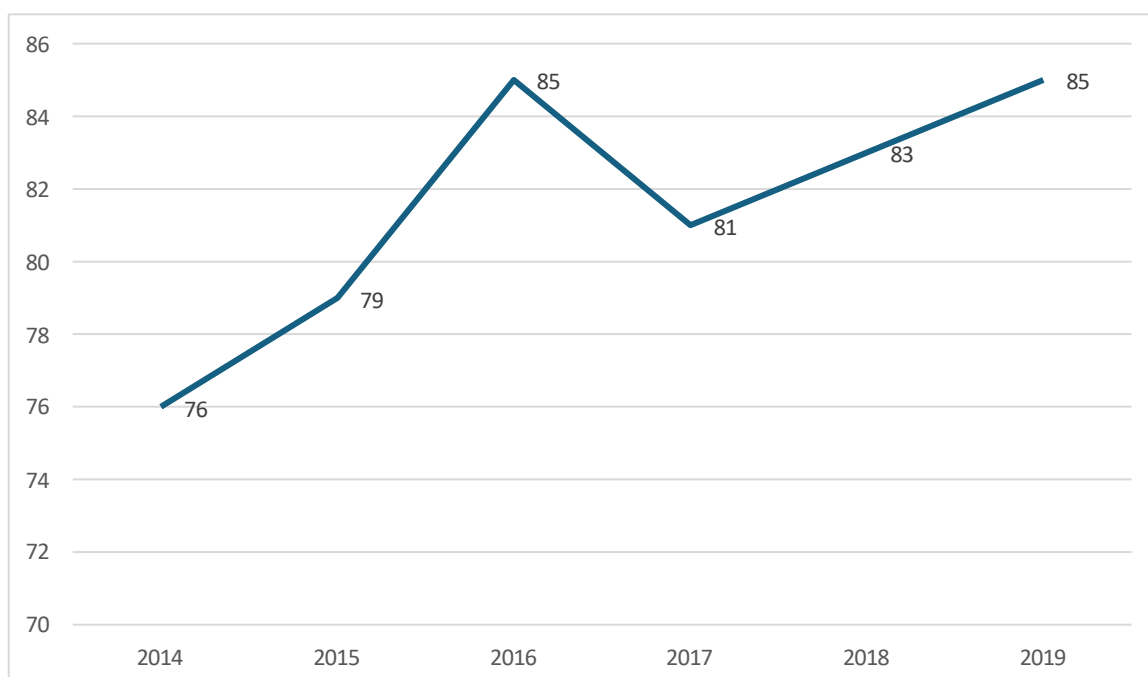

Рисунок 2.4 – Місце України в рейтингу «Глобальний індекс конкурентоспроможності» у 2014–2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [37]

Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму, у 2019 році спостерігалось зниження позицій України в семи з дванадцяти сфер. Найбільші втрати відбулися за показниками «ефективність ринку праці» (мінус 17 пунктів), «розвиток фінансового ринку» та «охорона здоров'я і початкова освіта» (мінус 9 пунктів кожний). Основними проблемними напрямками залишалися такі сфери: інститути (104 місце), макроекономічна стабільність (133 місце), охорона здоров'я (101 місце) та розвиток фінансового ринку (120 місце) [37]

У 2019 році (див. Рис. 2.4) найгірші показники спостерігалися у сфері інститутів. Основними проблемами були низький рівень безпеки, зокрема високий рівень організованої злочинності, випадки тероризму, що пов'язані з війною на сході країни, значний рівень корупції та слабкий захист прав власності. У сфері макроекономічної стабілізації негативний вплив мали високі темпи інфляції та несприятлива динаміка державного боргу, що ускладнювало забезпечення стабільності економіки.

Ситуація у сфері охорони здоров'я також залишалася критичною. Показник очікуваної тривалості здорового життя в Україні становив лише 61 рік, що значно нижче середнього показника в Європі, який дорівнює 75 рокам. У сфері розвитку фінансового ринку відзначалися значні проблеми, пов'язані з недостатньою стійкістю фінансових інститутів та слабким регулюванням ринку, що обмежувало можливості для інвестицій та економічного розвитку.

У 2016–2017 роках ситуація за всіма згаданими показниками була ще критичнішою, ніж у 2019 році [17]. У сфері інститутів Україна посідала 129 місце серед 138 країн, що свідчить про вкрай низькі показники безпеки, прав власності та боротьби з корупцією. Таке становище обумовлювалося ще нижчим рівнем тих самих факторів, які впливали на показники у наступні роки.

Особливо несприятливою була ситуація у сферах макроекономічної стабільності, ефективності товарного ринку та фінансової системи (див. Рис. 3). Значні темпи інфляції, низька стійкість фінансових установ та неефективність товарного ринку стримували економічний розвиток країни та посилювали її залежність від зовнішніх факторів. Це підкреслює необхідність системних реформ, спрямованих на стабілізацію економіки та створення передумов для зростання конкурентоспроможності.

Рейтинг Глобального індексу конкурентоспроможності (GCI), який розроблявся Всесвітнім економічним форумом (WEF), припинив своє існування після 2020 року через суттєві зміни у глобальній економіці, спричинені пандемією COVID-19. Основними причинами такого рішення стали наступні фактори: непридатність традиційної методології в умовах кризи; зміщення акценту на стійкість і інклюзивність та необхідність переосмислення підходу: WEF визнало, що сучасна економічна реальність потребує нового підходу до оцінки конкурентоспроможності, який би враховував не лише традиційні показники, але й такі, що відображають довгострокову стійкість, інноваційність і здатність до відновлення.

У зв'язку з цим, Всесвітній економічний форум оголосив про припинення публікації традиційного GCI та початок розробки нових інструментів і рейтингів, які більш точно відображатимуть виклики сучасного світу. Зокрема, акцент робиться на вивченні стійкості економік, їх здатності адаптуватися до змін, а також інтеграції соціальних і екологічних аспектів у систему оцінки.

Якщо досліджувати дані рисунку 2.2, то показана динаміка свідчить про нестабільність позицій України у рейтингу, обумовлену як зовнішніми викликами, так і внутрішніми структурними проблемами, такими як слабка фінансова система, корупція, інституційні бар'єри та недостатній рівень інноваційної активності.

На кінець 2019 року місце України в Індексі глобальної конкурентоспроможності (GCI) 4.0, розробленому Всесвітнім економічним форумом, було 85-те серед 141 країни. Цей індекс є багатовимірним показником, що оцінює конкурентоспроможність за 12 ключовими категоріями, які відображають сильні та слабкі сторони національної економіки. Однією з найважливіших складових є інститути, які оцінюють якість державного управління, рівень боротьби з корупцією, захист прав власності та прозорість правової системи. Незважаючи на певний прогрес, Україна мала значні проблеми в цій сфері через корупцію та слабкість правових інституцій. Інфраструктура, яка включає транспортну, комунікаційну та енергетичну складові, залишалася недостатньо розвиненою, що обмежувало логістичні можливості та привабливість для інвесторів.

Ринок товарів і праці в Україні демонстрували середні результати. Лібералізація торгівлі сприяла покращенню конкурентності ринку, але регуляторні бар'єри залишалися значною перешкодою. На ринку праці спостерігалася висока частка неформальної зайнятості та значна міграція робочої сили. Найслабшою складовою залишалася фінансова система, що характеризувалася низьким рівнем довіри до банків, обмеженим доступом до кредитування та загальною нестабільністю. У сфері інноваційної активності

Україна мала низький рівень фінансування наукових досліджень, слабку інтеграцію науки та бізнесу, а також недостатню патентну активність.

Загалом, Україна мала значний потенціал у сфері освіти, цифровізації та підприємницької активності, але потребувала реформ для вирішення проблем у фінансовій системі, макроекономічній стабільності та інноваційній сфері. Ці аспекти є критично важливими для забезпечення довгострокового економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності України на глобальній арені. Індекс GCI слугує ефективним інструментом для визначення пріоритетних напрямів розвитку та розробки стратегій для зміцнення економіки.

Іншим рейтингом після припинення існування GCI, є Глобальний Індекс Інновацій. За Глобальним індексом інновацій у 2024 році було проаналізовано інноваційну діяльність 132 країн та економік світу. Згідно з оприлюдненими даними, до топ-5 найбільш інноваційних країн увійшли Швейцарія, США, Швеція, Велика Британія та Нідерланди. Швейцарія зберігає лідерство як світовий інноваційний лідер уже 12-й рік поспіль.

На рис. 2.2 подано інформацію стосовно окремих складових цього рейтингу та загального місця нашої держави в період 2015-2024 рр.

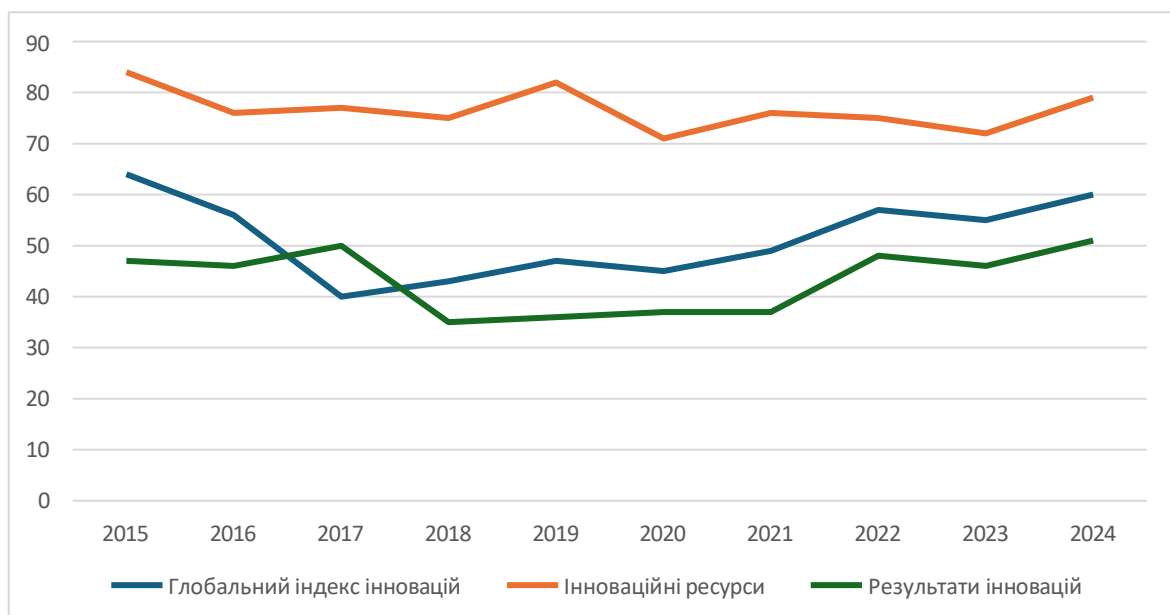

Рисунок 2.5 – Місце України в рейтингу «Глобальний індекс інновацій» у 2015–2024 рр. [38]

Втрата позицій України у Глобальному індексі інновацій (GII) у 2022 році безумовно була зумовлена війною росії проти нашої держави, яка поставила під загрозу подальший розвиток інноваційного ландшафту країни. Впродовж 2013–2020 років Україна поступово покращувала свої позиції в цьому рейтингу, досягнувши найвищого 45-го місця у «ковідному» 2020 році.

Аналіз складових індексу свідчить, що у 2022 році Україна досягла найкращих результатів у сфері знань і технологій, посівши 36-те місце. Водночас найгірший показник спостерігався у стані ринкового середовища, де Україна зайняла лише 102-ге місце. Складна ситуація також спостерігалася у сферах розвитку інституцій та інфраструктури, за якими Україна стабільно отримувала низькі оцінки — 97-ме та 82-ге місця відповідно.

Основною причиною таких показників стала нестача фінансування науки, що негативно вплинуло на розвиток дослідницької інфраструктури. Значна частина існуючих ресурсів залишалася недофінансованою, що значно обмежувало інноваційний потенціал країни та її конкурентоспроможність у глобальному вимірі.

У 2023 році Україна покращила свою позицію в Глобальному індексі інновацій, піднявшись із 57-го на 55-те місце серед 133 країн, а також зайняла 34-те місце серед 39 європейських економік.

Проте у 2024 році спостерігалось погіршення позицій: Україна опустилася на 60-те місце серед 133 країн, залишаючись на 34-му місці серед європейських економік.

Окремі складові рейтингу за 2024 рік:

- Регуляторне середовище – 106-та позиція (зниження на 31 позицію).
- Бізнес-середовище – 84-та позиція (підвищення на 15 позицій).
- Людський капітал та дослідження – 54-та позиція (зниження на 7 позицій).
- Освіта – 43-тя позиція (зниження на 12 позицій).

- Дослідження та розробки (R&D) – 69-та позиція (зниження на 1 позицію).
- Інформаційно-комунікаційні технології – 56-та позиція (підвищення на 3 позиції).
- Знання та результати наукових досліджень – 34-та позиція (підвищення на 11 позицій) [38].

Результати щорічного аналізу Bloomberg Innovation Index за 2023 рік демонструють тенденцію до погіршення стану інноваційної сфери в Україні. Цей рейтинг оцінює інноваційність економік за сімома ключовими складовими. Інтенсивність досліджень і розробок, яка становить 20% ваги рейтингу, визначається часткою витрат на науково-дослідні та конструкторські роботи у співвідношенні до ВВП. Виробництво з доданою вартістю, також із часткою 20%, оцінюється через співвідношення доданої вартості виробництва до загального ВВП. Продуктивність, яка має аналогічну вагу, визначається рівнем ВВП на одну зайняту особу віком від 15 років. Щільність High-tech компаній, що становить ще 20% ваги, вимірюється часткою державних компаній у високотехнологічних галузях, таких як аерокосмічна, оборонна, біотехнологічна, виробництво обладнання, програмного забезпечення, інтернет-сервісів і програм, а також відновлюваних джерел енергії, у загальній кількості державних підприємств.

Ефективність вищої освіти, яка має вагу 5%, визначається часткою випускників закладів вищої освіти серед усіх випускників освітніх установ. Концентрація дослідників із вагою 20% оцінюється за кількістю наукових працівників на один мільйон населення. Патентна активність, що складає 5% ваги рейтингу, визначається кількістю патентних заявок, нових та чинних патентів у розрахунку на одну особу. Ці показники дозволяють оцінити рівень інноваційності економіки та підкреслюють важливість системного підходу до підтримки інноваційної діяльності.

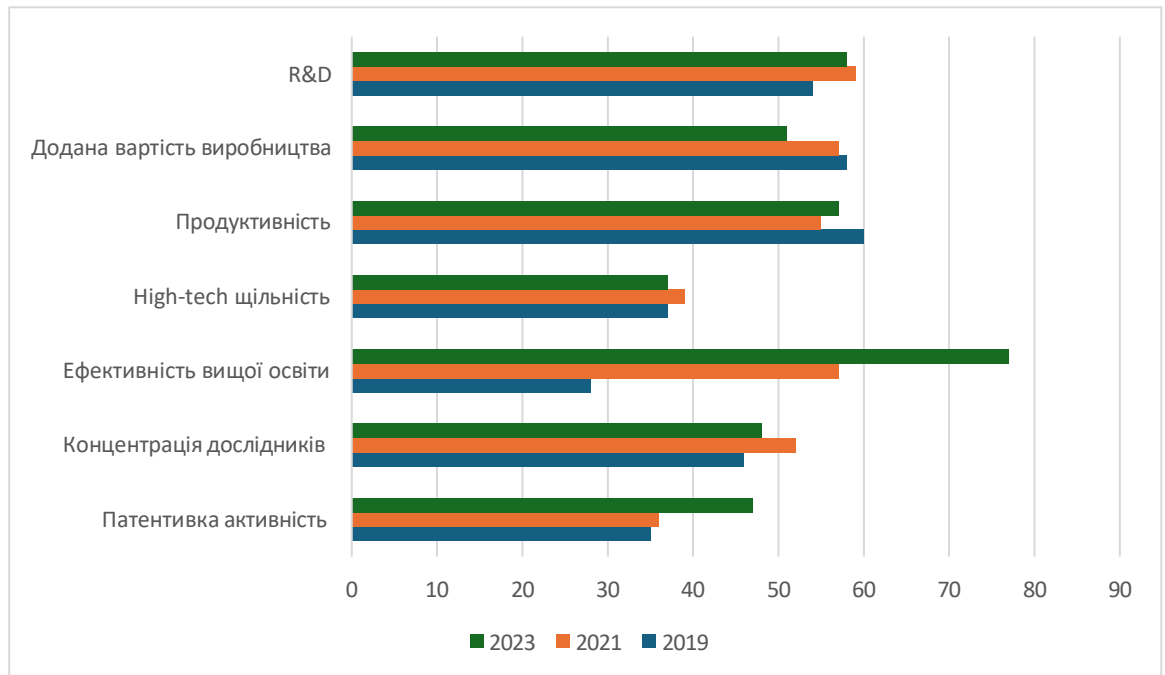

Рисунок 2.3 – Місце України за складовими Bloomberg Innovation Index, 2019 – 2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [39]

У 2023 році Україна зайняла 44-те місце в Глобальному індексі м'якої сили (Global Soft Power Index), опустившись на 7 позицій порівняно з попереднім роком, згідно з даними Brand Ukraine. Водночас у 2022 році Україна була четвертою серед країн, за новинами яких найбільше стежив світ. На другий рік після початку повномасштабного вторгнення загальний бал м'якої сили знизився на 1,2 пункти, що спричинило втрату позицій у рейтингу. Незважаючи на це, країна зберегла високу глобальну видимість, посівши 16-те місце серед найбільш упізнаваних держав світу. Україна продемонструвала значні досягнення у сфері медіа та комунікацій, піднявшись на 14 сходинок і посівши 31 місце в цій категорії. Крім того, Україна стала четвертою країною, за новинами якої світ стежить найактивніше, та посіла 23-тє місце за рівнем міжнародного впливу. Водночас, упродовж року, позначеного війною, репутація країни повернулася до показників 2021 року. Особливо це відчутно у таких категоріях, як «Бізнес і торгівля», «Культурна спадщина», «Врядування», «Освіта і наука» та «Люди і цінності».

Таблиця 2.4 – Позиції України в рейтингу глобальної цифрової конкурентоспроможності

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Загальний ранг	60	58	60	58	54
Знання	45	39	40	38	37
Технології	62	61	60	59	58
Майбутня готовність	61	61	62	61	58

Джерело: складено автором на основі [40]

Після початку війни, Україну виключили із даного рейтингу. В цілому відзначимо, що в 2021 році, Україна зайняла 54 місце із 64 країн в цілому. Така несприятлива ситуація в українському секторі науки та інновацій формується через те, що має місце недостатній рівень фінансування наукових досліджень, слабка організація наукової сфери та проблеми із захистом інтелектуальної власності. Незважаючи на певний прогрес у цій сфері за останні роки, рівень захисту інтелектуальної власності залишається одним із найнижчих, що підтверджує Рейтинг електронної участі ООН за 2022 рік. Це, своєю чергою, частково пояснює низьку патентну активність країни. Так, за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності, у 2021 році в Україні було подано лише 1706 патентних заявок, тоді як середній показник у країнах Європи становив 12 680, а у країнах Східної Європи — 4010.

Ще однією проблемою залишається недостатнє фінансування впровадження інноваційних розробок у практику, зокрема стартапів. У розвинених країнах існує розвинена інфраструктура для комерціалізації інноваційних ідей, яка включає венчурні фонди, державні та недержавні гранти, краудфандинг тощо. В Україні така інфраструктура перебуває у

зародковому стані — наприклад, краудфандинг навіть не врегульований на законодавчому рівні, що значно ускладнює процес реалізації інновацій.

Також, слід дослідити місце України в такому рейтингу як Global Startup Ecosystem Index 2024.

Індекс стартап-екосистем Global Startup Ecosystem Index 2024 охоплює 1000 міст і 100 країн світу, відстежуючи динаміку та тенденції розвитку стартап-екосистем із 2017 року. У звіті представлені різноманітні аспекти оцінки, включаючи галузеві рейтинги, рейтинг найкращих островних міст, аналіз екосистем за кількісними показниками, аналіз за населенням, а також огляд міських екосистем у країнах, які не увійшли до основного рейтингу.

У 2024 році Україна посіла 46-те місце у цьому рейтингу, піднявшись на 3 позиції у порівнянні з 2023 роком, коли займала 49-те місце. Вона увійшла до топ-10 країн Східної Європи, зайнявши 9-те місце у цьому регіоні. Крім того, шість українських міст увійшли до топ-1000 стартап-екосистем світу: Київ (75-те місце), Львів (397-ме), Харків (599-те), Одеса (682-ге), Тернопіль (962-ге) та Дніпро (969-те). Це свідчить про позитивну динаміку розвитку стартап-культури в Україні та її зростаючу роль у глобальній екосистемі інновацій.

European Innovation Scoreboard 2024 – це щорічний звіт, який оцінює інноваційну діяльність країн Європи та сусідніх регіонів, визначаючи їхній рівень інноваційного розвитку. Цей індекс базується на аналізі 32 ключових показників, які охоплюють аспекти наукових досліджень, бізнес-інновацій, цифрових технологій, інфраструктури, людського капіталу та інвестицій. Він класифікує країни на чотири основні групи: інноваційні лідери, сильні інноватори, помірні інноватори та скромні інноватори. Метою звіту є не лише відстеження інноваційного прогресу, але й формування рекомендацій для вдосконалення національних інноваційних стратегій і посилення їх конкурентоспроможності у глобальному масштабі.

У 2024 році Україна посіла місце серед країн з рівнем інноваційності, який можна класифікувати як середній, згідно з даними European Innovation

Scoreboard 2024. Зважаючи на поточні виклики, зокрема геополітичні, економічна і соціальна нестабільність, Україна демонструє певний прогрес, хоча її результати залишаються нижчими за середній рівень ЄС [41].

Основними стримуючими факторами є недостатній рівень фінансування наукових досліджень, слабка інтеграція між академічною і бізнес-сферами, а також невисокий рівень цифрових навичок серед населення. Попри це, певний прогрес спостерігається в окремих напрямках, таких як зростання кількості міжнародних співпублікацій і покращення цифровізації в окремих галузях. Для подальшого покращення інноваційного потенціалу Україні необхідно підвищити рівень фінансування R&D, зміцнити екосистему підтримки стартапів та інтегрувати цифрові технології в різні сектори економіки.

Україна має значний потенціал для розвитку конкурентоспроможності, однак цей потенціал реалізується нерівномірно через низку викликів, які впливають на стабільність і темпи економічного прогресу. Досягнення у сферах інфраструктури, цифровізації та окремих галузей свідчать про позитивну динаміку, проте цього недостатньо для забезпечення довгострокових конкурентних переваг. Основними стримуючими факторами залишаються слабка інституційна база, низький рівень інноваційної активності, проблеми з фінансовою системою та недостатньо ефективне державне управління. Для підвищення рівня конкурентоспроможності країні необхідно запровадити комплексний підхід, орієнтований на вирішення ключових проблем. Це включає реформування інституційної системи, підвищення прозорості та боротьбу з корупцією, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, інновацій та наукових досліджень. Крім того, важливо стимулювати людський капітал через інвестиції в освіту, професійне навчання та цифрові навички. Інтеграція цих змін у стратегії розвитку дозволить Україні не лише посилити свої позиції на глобальному ринку, а й забезпечити стабільне економічне зростання, підвищити рівень життя населення та зміцнити соціально-економічну стабільність у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3

ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

3.1. Ідентифікація деструктивних чинників забезпечення конкурентоспроможності України

Формування конкурентоспроможності національної економіки є складним і багатовимірним процесом, який залежить від впливу як позитивних, так і негативних чинників. Для України, яка перебуває на шляху інтеграції в глобальну економіку, ідентифікація деструктивних чинників є критично важливою для розробки ефективних стратегій економічного розвитку. Ці чинники впливають на здатність країни адаптуватися до викликів глобалізації, залучати інвестиції та створювати сприятливі умови для бізнесу. Особливої уваги потребують проблеми, пов'язані з інституційною нестабільністю, корупцією, недосконалістю ринку праці та недостатнім фінансуванням інновацій.

Проблемні чинники, такі як нерівномірний розвиток інфраструктури, низький рівень захисту прав власності, слабкість фінансової системи та дефіцит людського капіталу, суттєво обмежують економічний потенціал країни. Вони створюють бар'єри для реалізації конкурентних переваг, підривають довіру інвесторів та стримують розвиток інноваційних галузей. Аналіз цих чинників є необхідним для формування політик, спрямованих на подолання структурних недоліків, що заважають Україні досягати стійкого економічного зростання та зміцнювати свої позиції у світовій економіці.

Аналіз рівня конкурентоспроможності України за різними методиками та ренкінгами, який було здійснено у попередньому розділі, демонструє наявність схожих проблем у соціально-економічному розвитку, які

залишаються актуальними протягом кількох років, і особливо вони посилилися в умовах війни. Основними з них є нерезультативна робота державних інститутів, що проявляється у високому рівні корупції, відсутності верховенства права та ненадійному захисті прав власності. Слабкість фінансового ринку, зокрема низька довіра до банківської системи та недостатній розвиток фондових бірж, також значно обмежує економічний потенціал країни.

Наприклад, дослідження оцінки рівня конкурентоспроможності, проведене Інститутом розвитку менеджменту (IMD), охоплює 63 країни та базується на аналізі 330 чинників, згрупованих у чотири основні категорії: «стан економіки», «ефективність уряду», «ефективність бізнесу» та «стан інфраструктури» [2]. У 2019–2021 роках рейтинг глобальної конкурентоспроможності України за версією IMD залишався низьким (Рис. 3.1.), що було зумовлено слабкими внутрішніми економічними показниками, зокрема низьким рівнем накопичення капіталу та ВВП на душу населення, який у 2020 році складав 13 080 \$ (для порівняння: Монголія – 12 036 \$, Словаччина – 32 710 \$, Польща – 33 827 \$) [4].

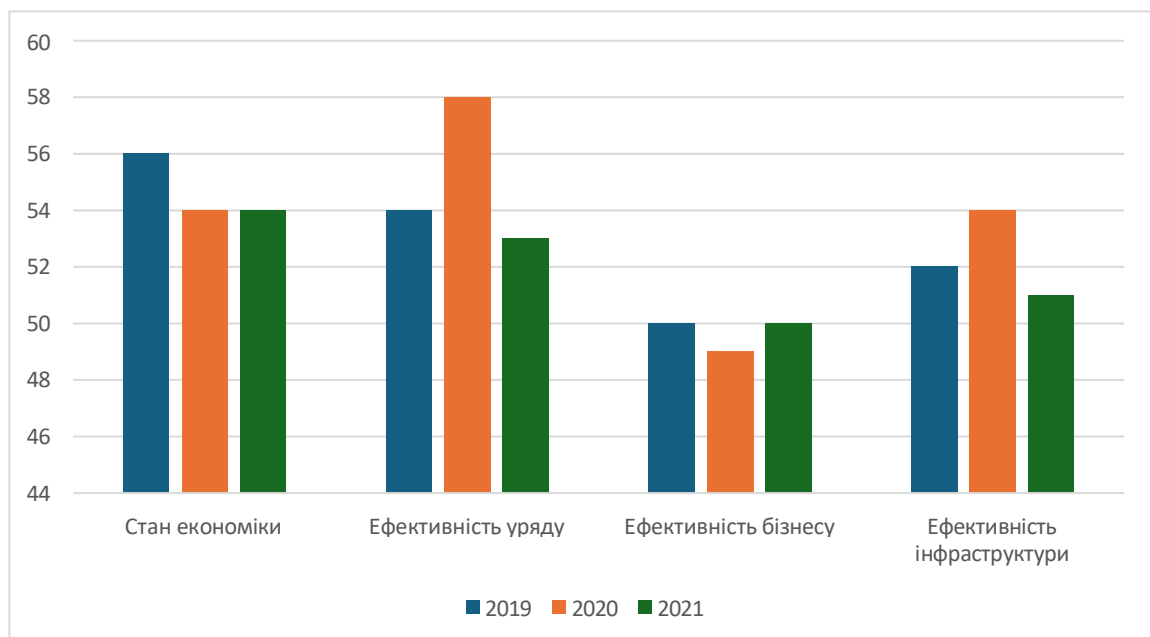

Рисунок 3.1 – Складові рейтингу глобальної конкурентоспроможності (IMD) України за роками [34]

Крім того, у категорії «стан економіки» низькі результати спостерігаються у блоці міжнародних інвестицій через високі ризики переміщення бізнесу та невеликий обсяг прямих іноземних інвестицій [34].

Категорія «ефективність уряду» також демонструє слабкі позиції, зокрема за показником «інституційна структура» (58, 61, 59 місця у 2019–2021 роках відповідно), що обумовлено низьким кредитним рейтингом країни, відсутністю верховенства права, корупцією та недостатнім рівнем державних субсидій для підприємств. За індексом сприйняття корупції у 2021 році Україна посідала 122 місце зі 180 країн світу, погіршивши свої позиції порівняно з 2020 роком (117 місце) [34]. Позитивна динаміка цього показника, яка спостерігалася після 2014 року, припинилася з 2019 року, попри те, що боротьба з корупцією декларується пріоритетним завданням державної політики. До інших негативних факторів відносяться високий рівень тіньової економіки, недостатня ефективність антимонопольного законодавства та низька привабливість країни для іноземних інвесторів. Як зазначають експерти IMD, ці проблеми значно ускладнюють забезпечення належного рівня конкурентоспроможності України.

У блоці «ефективність бізнесу» Україна займає останні позиції в рейтингу за критерієм «фінанси» (56, 60, 64 місця за відповідні роки). Це пояснюється недостатнім захистом прав акціонерів та слабким розвитком фондових бірж. У блоці «ефективність інфраструктури» ситуація ускладнюється через скорочення чисельності населення (з 42,1 млн осіб у 2018 році до 41,58 млн осіб у 2020 році) [3], [4], низьку якість життя, нерозвиненість системи охорони здоров'я та негативний вплив на навколишнє середовище через високу енергоємність виробництва.

Фахівці Інституту розвитку менеджменту пропонують низку заходів для покращення ситуації. Серед них — посилення реформування політичної, правової та судової систем, активізація боротьби з корупцією, відновлення економіки шляхом залучення приватно-державного партнерства, особливо у реалізації інфраструктурних проєктів. Також необхідно підвищити реальні

доходи домогосподарств, збільшити норму заощаджень і стимулювати розвиток вітчизняного фондового ринку. Ці заходи здатні створити передумови для зміцнення конкурентоспроможності країни та сталого економічного зростання.

До цього додається макроекономічна нестабільність, яка виражається у низьких кредитних рейтингах та високих темпах інфляції, які загострилися в умовах повномасштабного вторгнення. Негативні тенденції у сфері охорони здоров'я, зокрема низький рівень доходів на душу населення та слабка інфраструктура системи охорони здоров'я, скорочують тривалість здорового життя, що в цілому негативно впливає на якість життя населення. Усі ці проблеми є серйозними перешкодами на шляху до підвищення конкурентоспроможності України.

Національна конкурентоспроможність є ключовим чинником, що визначає успіх чи його відсутність у певних галузях, а також позицію країни у світовій економічній системі. Вона залежить від низки факторів, серед яких основним є здатність до постійного розвитку та впровадження інновацій. Оновлення та вдосконалення галузей — це безперервний процес, який потребує стимулювання з боку держави. Водночас на конкурентоспроможність впливає багато інших факторів,

Рівень конкурентоспроможності економіки країни визначається як результат взаємодії зазначених факторів, особливостей господарсько-політичного середовища, організаційних можливостей та ефективності механізму функціонування економіки і її суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що вже здійснені реформи в економіці України спричинили значні якісні зміни. Серед позитивних зрушень особливу увагу заслуговують перспективи повноцінної інтеграції у глобальну ринкову економіку, які включають:

- створення ефективного та конкурентоспроможного недержавного сектору економіки, а також розвиток приватного підприємництва;

- формування національних ринків товарів, праці та капіталу з переважно ринковим механізмом ціноутворення, здатних задовольнити платоспроможний попит споживачів;
- запровадження національної грошової одиниці – гривні, становлення фінансово-банківської системи України та регульованого валютного ринку;
- диверсифікацію та лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності, що сприяло відкриттю нових каналів для торговельного та інвестиційного співробітництва [42].

Проте навіть ці позитивні зміни не були достатніми для значного підвищення рівня вітчизняної конкурентоспроможності. Окремо слід виділити і значний фактор впливу війни.

В таблиці 3.1 подано ці чинники, які в своєму підсумку формують національну конкурентоспроможність, і для збереження конкурентних позицій України на світовому ринку стоїть надзвичайно гостро. У сучасних умовах значною мірою втрачаються ті чинники, які могли б забезпечити зростання конкурентоспроможності у майбутньому, і це в першу чергу обумовлюється воєнними факторами.

Таблиця 3.1 – Фактори конкурентоспроможності України та їх прояв

Фактори конкурентоспроможності	Їх прояв на вітчизняну економіку
Техніко-технологічні	- Низький рівень техніко-технологічного забезпечення виробництва. - Зношеність фізичних та моральних основних фондів. - Недостатній рівень автоматизації та цифровізації виробничих процесів.
Інноваційно-інвестиційні	- Пасивність підприємств у впровадженні інновацій. - Низька інвестиційна активність через нестабільність економічного середовища.

	- Застаріла виробнича база, що стримує реалізацію інновацій. - Відсутність дієвих державних стимулів для інноваційного розвитку підприємств.
Стан ринкової інфраструктури	- Низька якість корпоративного управління. - Неефективна система тарифного регулювання. - Недостатній рівень розвитку логістики та ринкових механізмів. - Високий рівень бюрократії та обмежений доступ до фінансування для бізнесу.
Наука та освіта	- Низька конкурентоспроможність освітньої системи на міжнародному рівні. - Відтік талановитої молоді через недостатнє фінансування науки. - Слабка інтеграція університетів з бізнесом у процесах інноваційного розвитку. - Відсутність сучасних освітніх програм, орієнтованих на потреби ринку.
Системні фактори	- Недостатня ефективність державного управління. - Високі транзакційні витрати бізнесу через надмірну бюрократію. - Суперечності в законодавчій базі, зокрема в податковій сфері.

Джерело: складено автором на основі [43]

Визначені нами фактори конкурентоспроможності України тісно переплітаються з деструктивними чинниками, які значно посилилися через війну. Деструктивні чинники, які в більшій мірі спричинені війною, посилили вже існуючі проблеми у різних сферах економіки. Їхній взаємозв'язок з основними факторами конкурентоспроможності вказує на необхідність комплексного підходу до післявоєнного відновлення, включаючи модернізацію виробничих потужностей, вдосконалення ринкової інфраструктури, розвиток науки та освіти, а також забезпечення прозорості та ефективності державного управління.

Протягом останніх років, нашу державу спіткало безліч проблем, починаючи від COVID-19 і закінчуючи війною. Все це виливається в доволі проблемний економічний стан (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2. – Динаміка економічних показників України протягом 2020-2023 років

Рік Показник	2021	2022	2023	Приріст 2022/2021, у %	Приріст 2023/2022, у %
ВВП на душу населення, млн. грн.	5459574	5191028	6537825	-4,92	25,94
Рівень інфляції, %	110	126,6	105,1	15,09	-16,98
Рівень державного боргу, млрд.грн	2671,8 6	4 071,68	5 519,48	52,39	35,56
Торговий баланс, млн.грн	-61363	-871762	-1368110	-1320,66	-56,94
Прямі іноземні інвестиції, млн.дол. США	6885	623	4205	-91,0	575,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі [44-46]

Аналіз змін валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення в Україні за період 2020–2023 років демонструє значні коливання. У 2021 році економіка показала ознаки відновлення, що відобразилося у зростанні ВВП на 30,17%. Це пояснюється збільшенням внутрішнього попиту та державною підтримкою, які сприяли економічному підйому. Проте у 2022 році, через початок війни з Росією, ВВП на душу населення зменшився на 4,92%. Така негативна динаміка обумовлена руйнуванням інфраструктури, втратою виробничих потужностей та значними оборонними витратами. У 2023 році спостерігалось часткове відновлення, коли ВВП на душу населення зріс на 25,94%.

Таким чином, основним фактором змін у динаміці ВВП на душу населення є негативні наслідки війни. Для відновлення економічного рівня необхідно якнайшвидше досягти завершення військових дій. Це дозволить стабілізувати політичну ситуацію, відновити пошкоджену інфраструктуру,

залучити іноземні інвестиції та активізувати внутрішній попит, що є основою для сталого економічного розвитку.

Аналіз динаміки інфляції в Україні за 2020–2023 роки свідчить про значні коливання, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми економічними факторами. У 2021 році рівень інфляції зріс на 4,76%, що пояснюється підвищенням споживчого попиту та збільшенням цін на сировинні товари на міжнародних ринках. З початком активної фази війни з Росією у 2022 році, яка супроводжувалася руйнуванням інфраструктури, втратою економічних потужностей та ускладненням господарської діяльності, рівень інфляції значно підвищився — на 15,09%.

Проте у 2023 році інфляція знизилася на 16,98%. Це стало можливим завдяки низці заходів, запроваджених Національним банком України для підтримки стабільності валютного ринку, що дозволило зменшити інфляційний тиск. Стимування зростання цін на товари з імпортною складовою сприяло покращенню інфляційних і валютних очікувань. Додатковими факторами стали фіксація тарифів на окремі житлово-комунальні послуги, яка обмежила адміністративне зростання цін, та гарні врожаї, які забезпечили збільшення пропозиції продуктів харчування, суттєво знизивши продовольчу інфляцію.

Аналіз динаміки торгового балансу України за 2020–2023 роки демонструє суттєві зміни в структурі зовнішньої торгівлі, що відображають наслідки активної фази війни. Основним чинником стало значне зростання обсягу імпорту, викликане потребою в постачанні військової техніки, енергетичного обладнання, генераторів та інших критично важливих товарів. У той же час рівень експорту залишався майже стабільним, але недостатнім для скорочення дефіциту торгового балансу.

Щодо прямих іноземних інвестицій, у 2021 році спостерігалось суттєве їх зростання, що стало результатом поступового економічного відновлення після пандемії COVID-19. Проте у 2022 році обсяг інвестицій знизився на 91% через початок повномасштабної війни, яка значно знизила інтерес іноземних

інвесторів. У 2023 році відбулося часткове відновлення інвестиційного потоку, спрямованого переважно на розвиток військової інфраструктури.

Таким чином, аналіз основних економічних показників конкурентоспроможності України вказує на наявність значних проблем, спричинених як пандемією COVID-19, так і військовими діями. Пандемія стала причиною короткострокового спаду економічної активності, тоді як війна завдала довгострокової шкоди виробничій інфраструктурі та експортному потенціалу. Знищення або пошкодження промислових об'єктів, транспортних шляхів і логістичних центрів значно ускладнили економічне відновлення та створення умов для підвищення конкурентоспроможності країни.

В умовах війни Україна стикається з численними деструктивними чинниками, які суттєво впливають на її конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі. Військові дії призводять до руйнування ключових елементів економічної, соціальної та інфраструктурної системи країни, створюючи серйозні виклики для подальшого розвитку. Втрата виробничих потужностей, зниження інвестиційної привабливості, енергетична криза, а також соціальні та демографічні зміни послаблюють позиції України на світовій арені. У комплексі ці фактори формують складну ситуацію, яка потребує системного підходу для подолання наслідків та забезпечення довгострокового економічного зростання.

На рисунку 3.2 ми систематизуємо усі деструктивні фактори, які негативно впливають на рівень конкурентоспроможності нашої держави, беручи до уваги.

Слід розглянути основні подані на рису. 3.1 чинники та коротко охарактеризувати їх:

- техніко-технологічні та інноваційно-інвестиційні аспекти стали ключовими вразливими зонами. Руйнування інфраструктури та зниження виробничого потенціалу призвели до відсутності можливостей для модернізації та інноваційного розвитку, що знижує конкурентоспроможність

українських підприємств на світовому ринку. Висока залежність від імпорту енергоносіїв та дефіцит енергоресурсів ще більше ускладнюють ситуацію.

Рисунок 3.2 – Деструктивні чинники впливу на конкурентоспроможність України

Джерело: складено автором на основі [18,47]

- зміна демографічної ситуації та погіршення ринкової інфраструктури також негативно впливають на конкурентоспроможність. Масова міграція населення, особливо кваліфікованих працівників, призводить до втрати людського капіталу, необхідного для впровадження інновацій та розвитку науки. Крім того, низька якість корпоративного управління та обмежений доступ до фінансування ускладнюють відновлення бізнесу, зокрема в умовах втрати ключових ринків збуту через військові дії.

- політична невизначеність та низька ефективність управління створюють додаткові перешкоди. Нестабільність у державному управлінні та корупція уповільнюють реалізацію реформ, необхідних для підвищення конкурентоспроможності. Високий рівень бюрократії збільшує транзакційні витрати для бізнесу, тоді як недостатня прозорість у використанні міжнародної допомоги підриває довіру до країни з боку інвесторів.

Як висновок відзначимо, що деструктивні чинники, які впливають на конкурентоспроможність України, є комплексними та взаємопов'язаними, а їхній вплив значно посилюється в умовах війни. Економічна нестабільність, зумовлена руйнуванням інфраструктури, зниженням обсягів ВВП та дефіцитом бюджету, є ключовим фактором, який перешкоджає розвитку національної економіки. Для подолання цих викликів необхідно зосередити увагу на створенні сприятливого інвестиційного клімату, відновленні виробничого потенціалу та підвищенні енергетичної безпеки. Особлива роль належить впровадженню інновацій та підтримці високотехнологічних секторів, які здатні забезпечити довгострокове зростання конкурентоспроможності. Подолання корупції та підвищення ефективності державного управління також є пріоритетними завданнями, які сприятимуть формуванню стабільного економічного середовища та підвищенню довіри до України на міжнародній арені.

3.2. Інноваційне підґрунтя нарощування конкурентоспроможності України

Інноваційний розвиток є ключовим фактором нарощування конкурентоспроможності України у сучасних умовах глобалізації. В умовах технологічного прогресу та зростаючої конкуренції на світових ринках інновації стають не лише засобом підвищення продуктивності, але й

інструментом адаптації до нових викликів. Формування інноваційної платформи, яка об'єднує державний, приватний сектори та наукову спільноту, є стратегічно важливим кроком для економічного відновлення та створення стабільного підґрунтя для довгострокового зростання.

Для України, яка одночасно стикається з наслідками війни та структурними проблемами в економіці, інновації стають вирішальним чинником для подолання економічної кризи та посилення конкурентних позицій на глобальній арені. Інноваційна платформа повинна базуватися на розвитку технологічних рішень, стимулюванні підприємництва, залученні іноземних інвестицій та інтеграції у міжнародні науково-дослідницькі проєкти. Створення такого механізму дозволить не лише підвищити конкурентоспроможність країни, але й забезпечити стійке економічне зростання навіть у складних умовах.

Всесвітній економічний форум відніс Україну до країн, які перебувають у перехідному етапі від факторно-орієнтованої економіки до економіки, спрямованої на ефективність. Згідно з теорією стадій розвитку, визначеною Індексом глобальної конкурентоспроможності, виділяють три стадії:

- факторно-орієнтована економіка;
- економіка, орієнтована на ефективність;
- інноваційна економіка.

На першій стадії конкурентоспроможність країни базується на використанні факторів виробництва, таких як природні ресурси та дешева робоча сила. Друга стадія характеризується підвищенням рівня конкурентоспроможності за рахунок ефективності виробництва. Найвища, третя стадія, передбачає впровадження у виробництво інноваційних рішень та складних процесів.

За даними Всесвітнього економічного форуму, Україна вже кілька років перебуває на перехідному етапі від першої до другої стадії. У цій ситуації конкурентоспроможність країни залежить від ефективності державних і приватних інститутів, якісної інфраструктури, стабільного макроекономічного

середовища та здорової робочої сили. Проте за двома з цих показників — ефективністю державних інститутів та макроекономічним середовищем — Україна має низькі позиції, що потребують підвищення рівня державного регулювання.

На другій стадії розвитку, яка спрямована на досягнення ефективності, важливо вдосконалювати виробничі процеси та покращувати якість продукції. Це можливо завдяки ефективному функціонуванню товарних, трудових та фінансових ринків, підвищенню рівня професійної підготовки працівників та здатності використовувати сучасні технології. Усі ці напрями є ключовими для підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку.

Сьогодні одним із ключових кроків для підтримки конкурентоспроможності України є рішення низки країн щодо скасування мит і квот на українську продукцію. Це відкриває додаткові можливості для зміцнення позицій України на світовому ринку. Першою таке рішення ухвалила Велика Британія, за нею Канада та Європейський Союз. ЄС, як важливий торговельний партнер України, забезпечує близько 40% загального обсягу зовнішньої торгівлі країни [8].

Скасування мит і квот має особливе значення для українських аграріїв, оскільки раніше їхня продукція потрапляла під обмеження у вигляді квот, які були недостатніми для задоволення потреб вітчизняних експортерів. Нові умови сприятимуть розширенню експортних можливостей аграрного сектору та створять додаткові конкурентні переваги для України у світовій економіці.

Таким чином, для підвищення рівня конкурентоспроможності України необхідно реалізувати такі заходи державної політики:

- зниження рівня корупції шляхом забезпечення ефективної роботи антикорупційних органів, впровадження антикорупційної стратегії та активного розвитку цифровізації державних послуг;
- підвищення ефективності функціонування фінансового ринку через зміцнення банківської системи та стимулювання розвитку фондового ринку;

- досягнення макроекономічної стабільності країни шляхом зменшення державного боргу, що сприятиме підвищенню кредитного рейтингу;
- розвиток трудового потенціалу за рахунок оновлення програм перекваліфікації та інвестування у розвиток професійних навичок.

Якщо в цілому, підсумовуючи здійснений нами аналіз, інноваційна платформа нарощування конкурентоспроможності України має включати наступні аспекти (Рис. 3.3).

Рисунок 3.3 – Основні напрями нарощування конкурентоспроможності України

Джерело: складено автором самостійно на основі [48-50]

1. Створення ефективного оборонного комплексу. Формування ефективного оборонного комплексу є одним із ключових стратегічних пріоритетів України для зміцнення її конкурентоспроможності в умовах збройного конфлікту. У нинішніх умовах війни критично важливо приймати термінові та скоординовані рішення, спрямовані на підвищення обороноздатності держави. Розвинений оборонний комплекс не лише забезпечить безпеку країни, але й стимулюватиме розвиток економіки,

інновацій, наукових досліджень і технологій, що в цілому сприятиме посиленню конкурентних позицій України на міжнародній арені.

Оборонна промисловість України має значний історичний потенціал, сформований у часи СРСР, коли було створено розгалужену мережу підприємств, спеціалізованих на виробництві озброєння. На 2024 рік у склад концерну «Укроборонпром» входить 118 підприємств, із яких 21 перебуває на окупованих територіях [51]. Основні напрями діяльності цих підприємств включають виробництво військової техніки, імпортозаміщення, а також проведення наукових досліджень і розробок.

Для створення ефективного оборонного комплексу Україні необхідно реалізувати такі кроки:

1. Оцінка поточного стану оборонних потужностей. Передусім слід провести комплексний аналіз існуючих ресурсів, включаючи технічне обладнання, виробничі потужності та кадровий потенціал, щоб визначити сильні та слабкі сторони галузі.

2. Інвестиції у впровадження новітніх військових технологій. Особливу увагу слід приділити розвитку інновацій, таких як безпілотні системи, кібербезпека, а також нові технології виробництва. Це забезпечить перевагу в умовах сучасного ведення війни та підвищить конкурентоспроможність оборонного сектору.

3. Залучення іноземних інвестицій та розвиток міжнародного партнерства. Необхідно сприяти встановленню тісної співпраці з іноземними державами, що дозволить Україні отримати доступ до сучасних стандартів в оборонній галузі, передових технологій і розробок, а також забезпечить фінансову підтримку.

4. Формування ефективного оборонно-промислового комплексу. Для цього потрібно інтегрувати оборонний сектор з іншими галузями економіки, такими як металургія, машинобудування та хімічна промисловість. Особливу увагу слід приділити будівництву підземних заводів і складів для виробництва

та зберігання озброєння, що забезпечить надійний захист військових запасів, зменшення вразливості інфраструктури та безперервність виробництва.

5. Розвиток кадрового потенціалу. Необхідно реформувати систему підготовки фахівців, створюючи навчальні програми, які відповідають сучасним викликам та потребам оборонної промисловості. Особливий акцент варто зробити на підготовці інженерів, технічних спеціалістів та дослідників [48,49].

Варто відзначити, що концерн Rheinmetall вже починає реалізацію своїх планів із розміщення чотирьох заводів в Україні, один із яких уже функціонує. Ці підприємства спеціалізуватимуться на виробництві піхотних машин, систем ППО, бойових танків та іншого оборонного обладнання. Реалізація цих кроків дозволить створити потужний оборонний комплекс, який стане основою для забезпечення безпеки та економічного розвитку України.

2. Створення можливостей для переробки сировинних ресурсів. Україна володіє значним потенціалом у сфері видобутку та експорту сировинних ресурсів, таких як сільськогосподарська продукція, метали та мінерали. Однак значна частина цієї продукції експортується у вигляді необробленої сировини, що значно обмежує додану вартість для економіки. Розвиток переробки сировини не лише підвищить економічну ефективність, а й створить нові робочі місця, стимулюватиме технологічний розвиток та посилить інтеграцію України у світові ланцюги постачання.

Для реалізації потенціалу у переробці сировинних ресурсів Україні необхідно вжити таких заходів:

1. Оцінка поточного стану переробних підприємств. Необхідно провести аудит існуючих переробних підприємств, аналізуючи їх ефективність, технічний стан і географічне розташування. Особливу увагу слід приділити безпеці місцезнаходження підприємств, враховуючи воєнний стан.

2. Визначення ключових напрямків розвитку. Важливо здійснити аналіз ринкових потреб, щоб визначити галузі з найбільшим експортним потенціалом та перспективними напрямками виробництва, такими як

переробка зерна на борошно або створення продуктів із високою доданою вартістю.

3. Інвестиції у розвиток інфраструктури. Для забезпечення ефективної переробки сировини необхідно зосередитись на таких аспектах:

- Будівництво нових заводів. Створення сучасних підприємств для переробки сировини у безпечних регіонах України.
- Розвиток новітніх технологій. Впровадження автоматизованих процесів, безвідходного виробництва та використання альтернативної енергії для забезпечення безперервності роботи.
- Вдосконалення логістики. Поліпшення складської та транспортної інфраструктури для зберігання та ефективного постачання готової продукції.

Розвиток переробки сировинних ресурсів дозволить Україні не лише підвищити економічну стійкість, а й стати конкурентоспроможною державою у глобальній економіці, створюючи продукти з високою доданою вартістю, що сприятиме довгостроковому зростанню та економічній стабільності.

3. Розвиток «зеленої» енергетики. До початку повномасштабної війни Україна вже активно працювала над переходом до екологічно чистих джерел енергії. Однак воєнні дії спричинили руйнування енергетичної інфраструктури, зокрема об'єктів «зеленої» енергетики, та поставили перед країною нові виклики, пов'язані зі стабільним забезпеченням енергопостачання.

Для розвитку «зеленої» енергетики Україні необхідно:

1. Провести оцінку поточного стану об'єктів. Комплексний аналіз стану сонячних і вітрових станцій, а також оцінка руйнувань, спричинених війною, допоможуть визначити масштаби необхідних заходів для їх відновлення та модернізації.

2. Визначити безпечні місця для розташування нових об'єктів. Розробка карти регіонів із врахуванням безпекової ситуації дозволить оптимально розмістити об'єкти «зеленої» енергетики у відносно стабільних місцевостях.

3. Сфокусуватися на найбільш ефективних секторах. Україні слід визначити пріоритети між сонячною, вітровою та біоенергетикою. Сонячна та вітрова енергетика забезпечують швидке масштабування, тоді як біоенергетика, заснована на місцевих ресурсах, має перевагу автономності. Наприклад, біогазові установки, що переробляють сільськогосподарські відходи, можуть забезпечити енергією аграрні регіони, зменшуючи залежність від централізованих джерел.

4. Залучити міжнародні інвестиції. Необхідно створити механізми співпраці з міжнародними організаціями та інвесторами, які зацікавлені у фінансуванні проєктів «зеленої» енергетики. Це включає розробку спеціальних програм стимулювання та гарантії захисту інвестицій.

5. Розпочати будівництво нових об'єктів. На основі оцінки безпеки та потенціалу територій слід розпочати будівництво сонячних і вітрових станцій, а також біоенергетичних установок. Це сприятиме поступовому переходу на екологічно чисту енергію та зменшенню залежності від традиційних енергоресурсів [50].

Розвиток «зеленої» енергетики дозволить Україні не лише посилити енергетичну незалежність, але й сприятиме стійкому економічному розвитку, інтеграції до світових енергетичних ринків та екологічній безпеці.

Для забезпечення стійкого розвитку ІТ-галузі в Україні в умовах війни необхідно реалізувати низку ключових заходів:

1. Оцінка стану ІТ-галузі та впливу війни. Важливо провести аналіз поточного стану галузі, враховуючи такі аспекти, як вплив міграції кадрів, зміни у попиті на ІТ-послуги та продукти, а також здатність компаній адаптуватися до нових умов. Це дозволить визначити найбільші виклики та перспективи для галузі.

2. Визначення перспективних сегментів. На основі аналізу попиту споживачів необхідно виокремити найбільш актуальні напрямки розвитку. Це можуть бути, наприклад, рішення для автоматизації бізнес-процесів, системи

кібербезпеки, розробка програмного забезпечення для дистанційного навчання чи роботи.

3. Впровадження державних пільг. Для підтримки компаній, особливо тих, які постраждали через війну, слід запровадити податкові пільги, гранти та програми фінансування. Зокрема, враховуючи перебої в електропостачанні через руйнування енергетичної інфраструктури, доцільно створити програми державної підтримки для закупівлі альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі чи генератори.

4. Залучення міжнародних інвестицій. Необхідно активізувати співпрацю з міжнародними партнерами для залучення інвестицій у перспективні напрямки галузі. Це включає фінансування розробки інноваційних рішень, таких як програмне забезпечення для автоматизації, хмарні платформи, системи штучного інтелекту чи технології кібербезпеки. Інвестиції можуть бути спрямовані на підтримку стартапів, дослідницьких ініціатив та навчальних програм для підготовки кваліфікованих кадрів.

Реалізація цих заходів дозволить не лише подолати поточні виклики, спричинені війною, але й створити основу для подальшого розвитку ІТ-індустрії, підвищуючи її конкурентоспроможність на міжнародному ринку та сприяючи економічній стабільності України.

5. Модернізація транспортної інфраструктури. Для України, яка перебуває у стані війни, модернізація транспортної інфраструктури є не лише економічною необхідністю, але й ключовим фактором відновлення країни та підтримки її обороноздатності. Війна спричинила значні виклики у цій сфері, включаючи руйнування транспортної інфраструктури, блокаду морських портів і безпекові ризики перевезень. Для покращення транспортної системи України пропонується реалізувати такі заходи:

1. Інтеграція з європейською транспортною системою. Впровадження європейських стандартів підвищить ефективність перевезень, спростить транскордонну логістику та відкриє доступ до європейських

інвестицій. На 2024 рік Україна вже працює над розширенням залізничних коридорів із країнами ЄС, що є важливим кроком до інтеграції [51].

2. Інвестиції в залізничну інфраструктуру. Для підвищення ефективності транспортування товарів до країн ЄС необхідно залучити інвестиції в модернізацію залізничних систем. Це включає впровадження сучасних систем управління перевезеннями, оновлення рухомого складу, електрифікацію залізниць та розширення вантажних потужностей.

3. Перехід на екологічні транспортні технології. Інтеграція «зелених» рішень у транспортну інфраструктуру дозволить підвищити енергоефективність і конкурентоспроможність України. Інвестиції в екологічно чисті технології відповідатимуть європейським стандартам сталого розвитку та сприятимуть залученню додаткових фінансових ресурсів.

Важливим є також дослідження поточного індексу інноваційності. За даними звіту Всесвітнього економічного форуму, а саме Future of Growth Report, Україна має індекс інноваційності 46,4, що перевищує середньосвітовий показник (45,2). За цим критерієм країна є беззаперечним лідером серед держав із низьким рівнем доходу (lower middle). Більше того, Україна випереджає майже всі країни із доходом вище середнього (upper middle), поступаючись лише Малайзії та Таїланду, які мають незначну перевагу. Водночас більшість держав із високим рівнем доходу знаходяться попереду.

Українські компанії зарекомендували себе на міжнародній арені як надійні партнери. Навіть у часи війни, попри ризики та сумніви глобальних клієнтів, вони продемонстрували стійкість, стабільність і прагнення працювати, розвивати нові технологічні напрями.

В таблиці 3.3 подано інформацію стосовно показників інноваційності вітчизняної економіки станом на середину 2024 року.

Таблиця 3.3 – Показники інноваційності економіки України

Показник	Значення	Бал
Інноваційність	46.4	-
Екосистема талантів		
Наявність талантів (від 1 до 7)	4.4	55.9
Освітні досягнення (від 1 до 4,5)	3.3	73.1
Цифрові та технологічні таланти (від 1-7)	5.0	66.7
Екосистема ресурсів		
Покриття мобільної мережі (% населення)	91.6	91.6
ІКТ-капітал (дол. США на душу населення)	175	7.7
Інноваційне надання базових товарів і послуг (від 1 до 7)	5.0	66.6
Фінансова екосистема		
Довгострокове, венчурне фінансування для МСП (від 1 до 7)	3.7	44.5
Цифрові платежі (% дорослого населення)	81.0	81.0
Внутрішні кредити для приватного сектору (% ВВП)	28.2	17.3
Технологічна екосистема		
Бізнес-культура і конкуренція (від 1 до 7)	4.0	49.5
Розвиток кластерів (від 1 до 7)	3.8	47.4
Експорт передових послуг (% ВВП)	7.0	39.1
Виробництво середньо- і високотехнологічної продукції	32.7	49.8
Патентні заявки (всього)	0.3	5.9
Витрати на дослідження та розробки (% ВВП)	0.3	5.9
Наукові публікації (h-індекс)	349	26.9
Зайнятість у знаннєво містких галузях (%)	18.6	100.0
Заявки на торговельні марки (на 1000 осіб)	0.7	5.0
Інституційна екосистема		
Регуляторна якість (від -2.5 до 2.5)	-0.3	44.4
Людський капітал у державному секторі (від 1 до 7)	4.4	56.3
Політичне бачення і стабільність (від 1 до 7)	3.8	46.5

Джерело: складено автором самостійно на основі [52]

Україна має значний потенціал у розвитку Military-tech та кібербезпеки. Порівняно з 2014 роком, сфера військово-технічних рішень зросла в 3-7 разів залежно від напрямку. Міністерство цифрової трансформації визначило цей сектор як пріоритетний для розвитку в найближчі роки.

Українські технологічні розробки, перевірені в умовах повномасштабної війни, становлять інтерес для західних партнерів. Європейські країни та США активно інвестують у підвищення безпеки. Наприклад, Польща вже витрачає на оборону 3,9% ВВП, США — 3,49%, Греція — 3,01%.

Тобто в цілому, наша держава має вагомий потенціал для динамічного розвитку завдяки своїй екосистемі талантів і технологій, що включає висококваліфікованих фахівців, рівень освіти та технологічну базу.

Запропоновані нами дії мають стати значним поштовхом для покращення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. За рахунок формування інноваційної платформи конкурентоспроможності, та імплементації запропонованих нами заходів, буде забезпечено поступове відновлення економіки та ключових її сегментів.

Розвиток вказаних нами секторів економіки допоможе Україні адаптуватися до швидких змін на світових ринках, забезпечуючи стабільне економічне зростання. Крім того, стимулювання інновацій створює умови для інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості та сприяє зміцненню позицій країни на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

Отже, написання даної кваліфікаційної магістерської роботи, дає змогу зробити наступні висновки:

1. «Конкурентоспроможність економіки» це багатогранна економічна категорія, яка охоплює широкий спектр факторів та умов, що визначають здатність країни ефективно конкурувати на міжнародному ринку. Конкурентоспроможність є інтегральним показником, який включає продуктивність використання ресурсів, інноваційний потенціал, якість управління, інституційну ефективність, а також рівень макроекономічної стабільності та інфраструктурного розвитку. Важливим аспектом є те, що конкурентоспроможність слугує основою для економічного зростання, підвищення добробуту населення і зміцнення позицій країни у глобальній економіці. Крім того, конкурентоспроможність економіки є динамічним процесом, який потребує постійного моніторингу та адаптації до змін зовнішнього середовища. Різні теоретичні підходи до її розуміння та оцінки наголошують на важливості як традиційних ресурсних факторів, так і сучасних інноваційно-інформаційних компонентів. Гнучкість економіки, здатність реагувати на виклики глобалізації та використання внутрішнього потенціалу є ключовими характеристиками, які визначають конкурентоспроможність країни. Таким чином, формування і підтримка конкурентоспроможності вимагає системного підходу, спрямованого на оптимізацію всіх аспектів економічної діяльності.

2. Здійснене дослідження основних факторів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки дало нам змогу виокремити їх вплив на її рівень. Здійснений аналіз показав, що рівень конкурентоспроможності національної економіки залежить від багатьох факторів, і на різних рівнях вони мають відповідно різний вплив. Також, нами було визначено традиційні та вирішальні фактори забезпечення

конкурентоспроможності національної економіки, до яких ми відповідно віднесли: трудовий потенціал; ресурсний потенціал; рівень забезпечення капіталом; макросередовище; розвинену інфраструктуру з однієї сторони та технології; інновації; забезпеченість людським капіталом та інституційне середовище з іншої сторони. Важливість даних факторів полягає в їх сукупному впливі на кінцевий рівень конкурентоспроможності національної економіки та подальше її зростання. Таким чином, для підвищення рівня конкурентоспроможності країни необхідно забезпечити комплексний підхід, що враховує збалансоване поєднання базових і сучасних факторів. Особлива увага має приділятися інноваціям та технологічному розвитку, які стають основою довгострокової економічної стійкості та глобального лідерства.

3. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки є важливим інструментом для аналізу й порівняння позицій країн у глобальній економіці. Їх різноманіття забезпечує всебічний підхід до визначення конкурентних переваг і недоліків національних економік. Комплексне використання рейтингового та ресурсного підходів дозволяє отримати інтегровану оцінку стану економіки та визначити стратегічні напрями її вдосконалення. Перевагою сучасних методичних підходів є їх адаптивність до умов глобалізації та технологічного прогресу, що сприяє підвищенню актуальності й практичності отриманих результатів. Завдяки деталізованому аналізу окремих аспектів конкурентоспроможності, таких як рівень цифровізації, інноваційний розвиток, економічна свобода та якість управління, країни можуть розробляти ефективні стратегії для покращення своїх позицій на міжнародній арені. У підсумку, методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності відіграють ключову роль у забезпеченні економічного зростання, інтеграції у світову економіку та формуванні стійких конкурентних переваг національної економіки.

4. В період з 2017 по 2023 роки спостерігається динаміка зміни позицій країн за ключовими індикаторами конкурентоспроможності (Швейцарія, Сінгапур, Швеція, Гонконг, США та інші). Лідерами залишаються

економічно розвинені країни, які демонструють стабільні показники у таких сферах, як інфраструктура, інновації, розвиток бізнесу та людський капітал. Зокрема, країни, які постійно перебувають у топових позиціях рейтингу, забезпечують високу якість управління, макроекономічну стабільність та інноваційний розвиток, що є основними чинниками їх глобального успіху. Водночас тенденції в рейтингу свідчать про значні виклики для країн із середнім і низьким рівнем доходів, які намагаються покращити свої позиції. Зростаюча роль інноваційних індикаторів та інвестицій у людський капітал стає ключовою для забезпечення їх конкурентоспроможності. Аналіз цих показників дозволяє виявити сильні та слабкі сторони економік, спрямувати ресурси на пріоритетні напрями та покращити стратегії національного розвитку в умовах глобальних викликів.

5. Результуючі фактори, що забезпечують лідерство країн у глобальному інноваційному індексі, визначаються їхньою здатністю створювати та підтримувати сприятливе середовище для інноваційного розвитку, орієнтоване на довгострокову конкурентоспроможність. Ключовими елементами цього середовища є високий рівень інституційної ефективності, розвинений людський капітал і сучасна інфраструктура. Економіки, які займають лідируючі позиції, демонструють стійкі показники у сфері інноваційного потенціалу, що включає якість освіти, доступність технологій і науково-дослідну активність. Наприклад, Швейцарія стабільно займає провідні місця завдяки поєднанню високої продуктивності знань і технологій, сильних державних інститутів та передової наукової інфраструктури. Лідери глобального рейтингу вирізняються активністю у сфері технологічного трансферу, залученням приватних інвестицій у дослідження та розвиток, а також ефективністю малих і середніх підприємств. Особлива увага приділяється міжнародній співпраці у науково-технічній сфері, що посилює зв'язки між наукою та бізнесом. У поєднанні з високою якістю освіти та рівнем кваліфікації населення ці фактори створюють основу для стабільного

економічного зростання та збереження конкурентних переваг у глобальній економіці.

6. Здійснене дослідження показників конкурентоспроможності нашої держави показало, що Україна має значний потенціал для розвитку конкурентоспроможності, однак цей потенціал реалізується нерівномірно через низку викликів, які впливають на стабільність і темпи економічного прогресу. Досягнення у сферах інфраструктури, цифровізації та окремих галузей свідчать про позитивну динаміку, проте цього недостатньо для забезпечення довгострокових конкурентних переваг. Основними стримуючими факторами залишаються слабка інституційна база, низький рівень інноваційної активності, проблеми з фінансовою системою та недостатньо ефективне державне управління. Для підвищення рівня конкурентоспроможності країні необхідно запровадити комплексний підхід, орієнтований на вирішення ключових проблем. Це включає реформування інституційної системи, підвищення прозорості та боротьбу з корупцією, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, інновацій та наукових досліджень. Крім того, важливо стимулювати людський капітал через інвестиції в освіту, професійне навчання та цифрові навички.

7. Деструктивні чинники, які впливають на конкурентоспроможність України, є комплексними та взаємопов'язаними, а їхній вплив значно посилюється в умовах війни. Економічна нестабільність, зумовлена руйнуванням інфраструктури, зниженням обсягів ВВП та дефіцитом бюджету, є ключовим фактором, який перешкоджає розвитку національної економіки. Також важливим залишається питання демографічних змін, зокрема відтоку кваліфікованих працівників та старіння населення, що ускладнює забезпечення достатнього рівня трудових ресурсів. Для подолання цих викликів необхідно зосередити увагу на створенні сприятливого інвестиційного клімату, відновленні виробничого потенціалу та підвищенні енергетичної безпеки. Особлива роль належить впровадженню інновацій та підтримці високотехнологічних секторів, які здатні забезпечити довгострокове

зростання конкурентоспроможності. Подолання корупції та підвищення ефективності державного управління також є пріоритетними завданнями, які сприятимуть формуванню стабільного економічного середовища та підвищенню довіри до України на міжнародній арені.

8. Запропоновані нами дії мають стати значним поштовхом для покращення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. За рахунок формування інноваційної платформи конкурентоспроможності, та імплементації запропонованих нами заходів, буде забезпечено поступове відновлення економіки та ключових її сегментів. Розвиток вказаних нами секторів економіки допоможе Україні адаптуватися до швидких змін на світових ринках, забезпечуючи стабільне економічне зростання. Крім того, стимулювання інновацій створює умови для інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості та сприяє зміцненню позицій країни на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арестенко В.В. Методи і моделі оцінювання конкурентоспроможності підприємств АПК. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №10(88). С.10-25.
2. Institute of Management Development, IMD URL: <http://www.imd.org> (дата звернення 15.09.2024)
3. Портер М. Стратегія конкуренції. Пер. з англ. К.: Основи, 1998 р.
4. Global Competition: The New Reality, Report of the President's Commission on Competitiveness. Vol. 2. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1985.
5. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports> (дата звернення 15.09.2024)
6. Квасюк Б. Є. Конкурентоспроможність національної економіки. Київ : Фенікс, 2005. 582 с.
7. Синюченко М.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 14–17.
8. Мельник А. Ф., Васіна А. Ю., Желюк Т. Л., Попович Т. М. Національна економіка. Київ : Знання, 2011. 463 с.
9. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 273 с.
10. Базилук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення. Київ : НІСД, 2002. 132 с.
11. Цибульська Е. І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження сутності в епоху економіки знань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16 (2). С.146–

12. Хворост Т.В. Стан конкурентоспроможності національної економіки України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 145–148.
13. Щупаківський, Р. (2022). Базисні положення формування системи конкурентоспроможності національної економіки. *Modeling the development of the economic systems*, (4), 166–171.
14. Вітковський Ю. Підвищення конкурентоспроможності економіки як складова інтеграції в глобальну економічну систему. *Modeling the development of the economy system*. 2020. № 4. С. 8-14.
15. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / за заг. ред. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД, 2005. 388 с.
16. Тимошенко О. В. Конкурентоспроможність національної економіки: теоретико-методологічні аспекти. *Економіка і менеджмент: Наук. вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. № 26. С. 4–10.
17. Брикова І. В. Ключові фактори формування інноваційних конкурентних переваг національних регіонів в умовах становлення економіки знань. URL: <http://kiev.convdocs.org/docs/315/index-80675.html> (дата звернення 15.09.2024)
18. Бутенко Д. С. Фактори конкурентоспроможності України на міжнародній арені. Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах : збірник матеріалів II круглого столу, 17 трав. 2019 р. – Х., 2019.
19. Севрук І. М., Тропиніна А. С. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2019. №5. С. 20–28.
20. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення. . Адміністрація Президента України, Національний ін-т стратегічних досліджен К. : [б.в.], 2002. – 132 с
21. Хаустова В. Є. Крячко Є. М., Колодяжна Т. В. Оцінка конкурентоспроможності економік країн світу: теорія та практика. *Бізнес Інформ* №8-2017. URL:

<http://www.businessinform.net/search/?qu=%D1%85%D0%B0%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0+&x=0&y=0> (дата звернення 28.09.2024)

22. Панкратова О.М. Підвищення ролі конкурентоспроможності національної економіки як фактор економічного зростання в умовах глобалізації. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 52. С. 37–41.

23. Луньова, Т. (2022). Оцінка конкурентоспроможності національної економіки України: рейтинговий підхід. *Економічний простір*, (181), 38-42. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-6>

24. Марченко І. С. Міжнародна конкурентоспроможність України в Європейському конкурентному просторі: автореф. ... дис. канд. екон. наук: 08.00.02. Харків, 2018. 25 с.

25. Шелемба Н.С., Хринюк О.С. Оцінка конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації. І Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи», м. Київ, 23 квітня 2020 р

26. Чеснокова Н.В. Методологічні підходи до оцінки цифрової трансформації економіки. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Том 19. Вип. 2(45). С. 413–427.

27. Піжук О.І. Сучасні методологічні підходи до оцінювання рівня цифрової трансформації економіки. *БізнесІнформ*. 2019. No 7. С. 39–47

28. Bloomberg Innovation Index. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/> (дата звернення 15.12.2024)

29. IMD. URL: <https://imd.org/> (дата звернення 15.12.2024)

30. Index of Economic Freedom URL: <https://www.heritage.org/index/>

31. The Global Competitiveness Report 2019. Geneva. 666 p. URL: http://www3.weforum.org/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення 15.12.2024)

32. Statista. URL: <https://www.statista.com/topics/7747/gross-domestic-product-gdp-worldwide/> (дата звернення 15.12.2024)
33. World Competitiveness Center. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking>. (дата звернення 15.12.2024)
34. IMD World Digital Competitiveness Ranking 2024. URL: <https://www.imd.org/news/updates/2021-world-competitiveness-ranking> (дата звернення 15.12.2024)
35. Global Innovation Index. URL: <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/> (дата звернення 15.12.2024)
36. Диха М., Диха В. Рівень інноваційності розвитку України в глобальному вимірі та окреслення його перспектив. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 2. С. 5-15. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-2-1>
37. Ukraine competitiveness index. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/competitiveness-index> (дата звернення 15.12.2024)
38. Ukraine's GII Ranking. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/ukraine> (дата звернення 15.12.2024)
39. Petkova, Lesia & Berezina, Olena & Honcharenko, Iryna & Osadchenko, Ihor. (2021). Economic productivity and competitiveness of Ukrainian exports due to the global challenges. SHS Web of Conferences. 107. (дата звернення 15.12.2024)
40. Kruhlova, Olena & Tverdokhlib, Kateryna. (2022). Ukraine global and digital competitiveness index. Grail of Science. 23-25. (дата звернення 15.12.2024)
41. European innovation scoreboard URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (дата звернення 15.12.2024)
42. Пронкіна Л. І., Гавриш О. М. Сучасні проблеми конкурентоспроможності держави. *Агросвіт*. 2019. № 7. С. 32–36.

43. Світлана Донченко, Михайло Калістратов. «Історичний погляд на економіку України під час російсько-української війни». *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*, 2024 URL: <http://econvisnyk.dstu.dp.ua/issue/view/18107> (дата звернення: 11.10.2024).

44. Національні рахунки (ВВП). Державна статистична служба України. URL: https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_u.htm (дата звернення: 12.12.2024).

45. Індекс інфляції (2021-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 12.12.2024).

46. Державний борг України (2009-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> / (дата звернення: 12.12.2024).

47. Старостенко Г. Г. Теоретичні аспекти розвитку конкурентного середовища в умовах інтеграції у світову економіку. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2019. Випуск 3. С. 222-230.

48. Волоснікова , Н., Климова , С., Губанова , Н., Косич, М., & Яцина , В. (2022). Напрями розвитку конкурентоспроможності України в умовах глобалізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(45), 365–373.

49. Інноваційна політика як інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Юринець З. В. Ефективна економіка №2 2016. *Журнал «Ефективна економіка»* URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=4772> (дата звернення: 10.10.2024).

50. Вітковський, Ю. (2022). Підвищення конкурентоспроможності економіки як складова інтеграції в глобальну економічну систему. *Modeling the development of the economic systems*, (4), 8–14. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-1>

51. АТ "Українська оборонна промисловість". LB.ua. URL: https://lb.ua/file/company/3456_at_ukrainska_oboronna.html (дата звернення: 12.10.2024).

52. The Future of Growth Report 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Growth_Report_2024.pdf (дата звернення: 12.10.2024).

53. Кудрявцева о. В. Вплив держави на підвищення міжнародної конкурентоспроможності її регіонів. Dspace Angular :: Репозитарій ХНАДУ :: Головна. URL: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/692571b1-5b5b-4817-9cdb-444cc565e9cf/download> (дата звернення: 10.12.2024).

54. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 2014. 739 p.

55. Войнова Є. Глобальна конкурентоспроможність країни: обґрунтування категорії, типи, фактори та наслідки. Економіка та суспільство. 2018. № 16. С. 36–45.

56. Міжнародна конкурентоспроможність: наук.-допом. бібліогр. покажч. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Каф. міжнар. екон. відносин та управління проектами, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Електрон.Луцьк, 2021.

57. Артеменко Л. П., Нагорна К. Ю. Сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ, КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 144-145.

58. Чмутова І. М., Гайналій А. О. Аналіз позицій України у вимірі конкурентоспроможність – інноваційність. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск

33.

URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/948> (дата звернення: 10.12.2024).

59. Волошко Н. О., Курінна І. Г. Становлення та розвиток національної економіки в умовах міжнародної інтеграції України. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Випуск 25, частина 1. С. 63-67.

60. Грінько І. М. Глобальна економіка: підручник. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 111 с.

61. Старостенко Г. Г. Теоретичні аспекти розвитку конкурентного середовища в умовах інтеграції у світову економіку. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2019. Випуск 3. С. 222-230.*